

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI**

**GELİR DAĞILIMI VE İNSANİ GELİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD
ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL ÖZKANCA

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ PİŞKİN

**YALOVA
EKİM 2024**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİ BİLİM DALI

GELİR DAĞILIMI VE İNSANİ GELİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD
ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİLAL ÖZKANCA
218103017

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ PİŞKİN

YALOVA
EKİM 2024

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri Örneği” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Hilal ÖZKANCA

ÖNSÖZ

Paha biçilmez rehberliği ve desteğiyle bu tezi mümkün kılan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ali Pişkin'e derin bir şükran borçluyum. Ayrıca sevgili arkadaşlarım Mustafa, Zehra, Burak ve Sercan'a da en içten teşekkürlerimi sunmak isterim. Son olarak, bu tezin tamamlanmasına katkıda bulunan aileme ve burada ismini vermediğim herkese teşekkürlerimi sunarım.

Ekim – 2024

Hilal ÖZKANCA

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
2. GELİR DAĞILIMI VE İNSANİ GELİŞMEYİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Gelir Dağılımı	3
2.1.1. Gelir dağılımı kavramı ve önemi	3
2.1.2. Gelir dağılımı türleri.....	5
2.1.3. Gelir dağılımını ölçme yöntemleri.....	7
2.1.4. Gelir dağılımını belirleyen faktörler	13
2.2. İnsani Gelişme	17
2.2.1. İnsani gelişme kavramı ve Önemi.....	17
2.2.2. İnsani gelişme endeksinin bileşenleri.....	20
2.2.3. İnsani gelişmenin ölçülmesi	24
3. TEORİK YAKLAŞIMLAR VE LİTERATÜR İNCELEMESİ	27
3.1. Gelir Dağılımı ile İlgili Teorik Yaklaşımlar	27
3.2. Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme Kavramları Arasındaki Teorik İlişki	31
3.3. Literatür İncelemesi	35
3.3.1. Gelir dağılımı, büyüme ve kalkınma.....	36
3.3.2. Gelir dağılımı ve insani gelişme	39
4. AMPİRİK ANALİZ: OECD ÜLKELERİ İÇİN BİR UYGULAMA	45
4.1. OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme	45
4.2. Uygulamada Kullanılan Veri, Hipotezler ve Metodoloji.....	52
4.3. Bulgular.....	58
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	65
KAYNAKLAR.....	67

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

SİMGELER

Σ	: Toplam Sembolü
μ	: Ortalama
ϵ	: Esneklik

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNRISD	: Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (United Nations Research Institute for Social Development)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. İnsani Gelişme Endeksi En Küçük ve En Büyük Değerleri

Tablo 2.2. Gelir Eşitsizliği – OECD Ülkeleri

Tablo 3.1. Eşitsizliğin Ana Sonuçları ile İlgili Diyagram

Tablo 3.2. Eşitsizliğin Büyüme ile Bağlantılı Farklı Kanallarına Dair Ampirik Kanıtlar

Tablo 3.3. Gelir Dağılımı ve Büyüme Üzerine Ampirik Kanıtlar

Tablo 3.4. Eşitsizliğin Farklı Yönetişim Sonuçları Üzerindeki Etkilerine Dair Ampirik Kanıtlar

Tablo 4.1. Gelir Eşitsizliği – OECD Ülkeleri

Tablo 4.2. Sıralı %20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (%), 2014-2023

Tablo 4.3. OECD Ülkeleri 2001, 2011 ve 2021 Yılı İGE Değerleri

Tablo 4.4. Verilere İlişkin Özet Bilgiler

Tablo 4.5. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 4.6. Korelasyon Matrisi

Tablo 4.7. VIF Değeri

Tablo 4.8. Hausman Testi

Tablo 4.9. Tahmin Sonuçları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı

Şekil 2.2. Lorenz Eğrisi

Şekil 2.3. Kuznets Eğrisi

Şekil 2.4. İnsani Gelişme Endeksi Akış Şeması

Şekil 4.1. Gelir türlerine göre dağılım, 2022, 2023

GELİR DAĞILIMI VE İNSANİ GELİŞME ARASINDAKİ İLİŞKİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Bir toplumdaki gelir dağılımı çok büyük önem taşımaktadır. Toplumun birliğini etkiler ve herhangi bir GSYH seviyesi için yoksulluk seviyesini belirler. Gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde mevcut dönemde ortaya çıkan gelirin kişi, grup ve üretim elemanları arasında paylaşılması şeklinde ifade edilmektedir. İktisadın en temel sorularından birisi kaynakların nasıl dağıtılacağıdır. Bu soru klasik iktisatçılardan beri sorulmaktadır. Kaynaklar adil bölünmediğinde toplumda birtakım huzursuzluklar meydana gelebilir. Bu da toplumun genel huzurunu bozabilir. Bu sebeple, gelir dağılımındaki eşitsizliği belirlemek hayati önem taşımaktadır. Gelir dağılımını etkileyen ekonomik büyüme, nüfus artışı, faiz, servet dağılımı, sosyal yapı, eğitim durumu, teknolojik gelişmeler gibi birçok faktör vardır fakat her ülke için gelir dağılımını belirleyen faktörler birbirinden farklılık gösterebilmekte ya da faktörlerin etkileri birbirinden farklılaşabilmektedir. Uluslar sahip olduğu zenginlikler ile kendi kaderlerini kendileri belirlemektedirler. Bu hem mevcut nesil hem de gelecek nesiller için önem arz etmektedir. İnsani Gelişme Endeksi, üç farklı boyutun bileşik bir endeksidir. Bileşenleri, insan gelişiminin üç ana boyutunu yansıtır: uzun ömür, bilgi ve kaynaklara erişim. 1990'dan bu yana, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, her ülke için insani gelişme endeksinin hesaplandığı bir dizi yıllık İnsani Gelişme Raporu yayınlamaktadır. İnsani Gelişme Raporları tarafından seçilen özel odak noktasının amacı, insan yaşam koşullarındaki ilerlemeyi, yani insanların değer vermek için nedenleri olan bir yaşam tarzını sürdürme yeteneklerini incelemektir. Bu çalışmada OECD ülkelerinin 2004-2021 yılları arasındaki gelir dağılımı ve insani gelişmişlikleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışmada panel veri analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada, gelirin daha adil dağılımı sonucunda İnsani Gelişme Endeksi'nde ilerleme gerçekleştiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelir dağılımı, İnsani gelişme endeksi, OECD ülkeleri, Panel veri.

THE RELATIONSHIP BETWEEN INCOME DISTRIBUTION AND HUMAN DEVELOPMENT: THE CASE OF OECD COUNTRIES

ABSTRACT

Income distribution in society is of great importance. It affects the unity of society and determines the level of poverty for any given level of GDP. Income distribution is expressed as the sharing of the income arising in the current period in a country's economy among individuals, groups and production elements. One of the most fundamental questions of economics is how to distribute resources. This question has been asked since classical economists. When resources are not divided fairly, some unrest may occur in society. This may disturb the general peace. Therefore, it is of vital importance to determine the inequality in income distribution. There are many factors affecting income distribution such as economic growth, population growth, interest, wealth distribution, social structure, educational status, technological developments. Hence, the factors determining income distribution for each country may differ from each other or the effects of factors may differ from each other. Nations determine their own destiny with the wealth they possess. This is important for both the current generation and future generations. The Human Development Index is a composite index of three different dimensions. Its components reflect the three main dimensions of human development: longevity, knowledge and access to resources. Since 1990, the United Nations Development Programme has published a series of annual Human Development Reports from which a human development index is calculated for each country. The purpose of the specific focus chosen by the Human Development Reports is to examine progress in human living conditions, i.e. the ability of people to maintain a lifestyle that they have reason to value. This study analyses the relationship between income distribution and human development of OECD countries between 2004 and 2021. Panel data analysis is used in the study. In this study, it is concluded that a more equitable distribution of income leads to an improvement in the Human Development Index.

Keywords: Income distribution, Human development index, OECD countries, Panel data.

1. GİRİŞ

İktisat, kıt malların kullanımını, malların üretim ve tüketimine katılımı açısından bireylerin, toplumların ve ulusların davranışlarını inceleyen bilim dalıdır (Felderer ve Homburg, 1994, s. 1). Bireylerin, toplumların ve ulusların davranışları, ekonominin bir alt başlığı olan gelir dağılımı konusunun merkezinde yer alır. Bölüşümün adaletsizlik yaratması bireyler, toplumlar veya milletler için problem yaratmaktadır. Gelir dağılımını eşitsizliği azaltacak ve yoksulluğu ortadan kaldıracak bir şekilde düzenlemek birçok insan için ana hedefken, bunu başarmak genellikle hiç de kolay değildir. Gelir dağılımı kavramını anlamak için çeşitli tanımlar ve ölçüler geliştirilmiş bu şekilde ülkelerin gelir dağılımı konusunda ne durumda oldukları hesaplanmıştır.

Gelir dağılımının büyüme oranı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğuna ve daha eşit toplumların daha az eşit olanlara kıyasla daha hızlı büyüdüğüne dair önemli kanıtlar da mevcuttur. Dahası, bir toplumun ortalama sağlık durumu gelir dağılımına bağlıdır, öyle ki daha eşitsiz dağılıma sahip ülkelerde ortalama yaşam süresi daha düşüktür. Dolayısıyla, adil bir gelir dağılımı ve sosyal hedeflere ulaşılması, ekonomik büyümenin ötesinde kalkınmanın temel unsurlarıdır (Stewart, 2000, s. 3).

Bu çalışmada gelir dağılımından, insani gelişmişlik endeksinden ve gelir dağılımı ve insani gelişmişlik endeksi arasındaki ilişki ekonometrik analizler yardımıyla OECD ülkeleri özelinde incelenmiştir. Bu tezin yazılış amacı gelir dağılımı ile insani gelişme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümüdür. İkinci bölüm gelir dağılımı ve insani gelişmeyi açıklamaya yönelik kavramsal çerçeveden bahsetmektedir. Üçüncü bölümde teorik yaklaşımlar ve literatür incelemesi yer almaktadır. Dördüncü bölüm ise ampirik analizin yapıldığı bölümdür ve bu analiz sonucunda gelir dağılımı ile insani gelişme arasındaki ilişki açıklanmıştır. Bu bölüm OECD ülkelerindeki gelir dağılımı ve insani gelişme endeksi ile ilgili verilere yer vermektedir. Dördüncü bölümde uygulamada kullanılan veri, hipotezler, metodoloji ve bulgulara yer verilmektedir. Beşinci bölüm Sonuç ve Öneriler kısmını içermektedir.

2. GELİR DAĞILIMI VE İNSANİ GELİŞMEYİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gelir dağılımı, bir toplumdaki bireylerin hem ekonomik fırsatlarını hem de refahını etkileyerek insani kalkınmanın yörüngesini şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Eşitsiz gelir dağılımı, insani gelişmenin hayati bileşenleri olan eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel kaynaklara erişimi engelleyebilmektedir (Sen, 1999). İkinci bölümde gelir dağılımı ve insani gelişme kavramları açıklamaya yönelik kavramsal çerçeve ve teorik yaklaşımlara yer verilecektir. Bu başlık Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme başlıkları olmak üzere iki alt başlık içermektedir.

2.1. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı başlığı altında gelir dağılımı kavramından ve öneminden, gelir dağılımı türlerinden, gelir dağılımını ölçme yöntemlerinden, gelir dağılımını etkileyen faktörlerden ve gelir dağılımı ile ilgili teorik yaklaşımlardan bahsedilecektir. Bir toplumdaki gelir dağılımı çok büyük önem taşımaktadır; toplumun birliğini etkiler ve herhangi bir GSYİH seviyesi için yoksulluk seviyesini belirler. Bazı nispeten yüksek gelirli ekonomiler çok eşitsiz gelir dağılımına sahiptir ve bunun sonucunda bazı ülkelerde olduğu gibi toplumda büyük bölünmeler ve yüksek yoksulluk seviyeleri ortaya çıkmaktadır. Gelir dağılımının daha eşit olduğu diğer ülkelerde yoksulluk daha azdır ve toplumda siyasi istikrarı sağlayan bir adalet duygusu vardır (Sen, 1995).

2.1.1. Gelir dağılımı kavramı ve önemi

Gelir dağılımı; toplumun bütününe etkilediği, yoksulluğun boyutunu ve ekonomik büyümenin seviyesini belirlediği için son derece önemlidir. Gelir dağılımındaki değişim, toplumun sosyo-demografik gelişimini ve yoksulluk düzeyini derinden etkilemektedir. Yüksek gelir seviyesine sahip bazı ülkelerde, gelir dağılımının adil olmaması, toplumda ekonomik ve sosyolojik ayrışmalara neden olabilmektedir. Gelir eşitsizliğinin daha düşük olduğu ülkelerdeki yoksul sayısı nispeten daha azdır. Ayrıca, bir toplumun sağlık durumu gelir dağılımına bağlıdır. Gelir eşitsizliğinin derinden hissedildiği bazı ülkelerde daha düşük yaşam beklentisi mevcuttur. Bu nedenle, sosyal hedeflere ulaşmanın yanında, adil bir gelir dağılımı ekonomik büyümenin ötesinde, ekonomik kalkınmanın temel öğelerindendir (Sen, 1995; Steward, 2000).

Gelir dağılımı, bir ülke ekonomisinde ortaya çıkan gelirin kişi, grup ve üretim elemanları arasında paylaşılması şeklinde ifade edilir (DPT, 2001, s. 3). Bu bağlamda gelir dağılımının hem kişi hem grup hem de üretim elemanları bazında önemli olduğunu söylemek mümkündür. Yani gelir dağılımı, kişi bazında ya da grup bazında veyahut üretim elemanları bazında ifade edilebilir.

Gelir dağılımı ile ilgili teoriler çoğunlukla birincil gelir dağılımını konu edinmişlerdir fakat 1929'da Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) gerçekleşen Büyük Buhran, gelirin ikincil dağılımının gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Bazı ülke ekonomilerinde gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından devletin rolünde değişiklikler meydana gelmiştir. Sosyal devlet oluşumu için en önemli etkenlerden biri gelirin adil dağılımı olmuştur (Güçlü ve Bilen, 1995, s. 160).

Gelir dağılımı kavramından bahsedildiğinde gelirin ikincil (yeniden) dağılımı kavramından da bahsetmek gerekir. Bazı kaynaklarda gelir dağılımı türlerinin alt başlığı olarak görebileceğimiz gelirin ikincil dağılımı kavramı aslında gelir dağılımı türü değildir. Gelir dağılımının hem kişi hem hane hem de ülke bazında önemli olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda gelirin ikincil dağılımı da aynı öneme sahiptir.

Gelirin ikincil dağılımı ya da diğer ismiyle yeniden dağılım devletin, kişilerin ilk gelirleri ile tükettikleri gelirleri arasında fark meydana getirmesidir. Devletin bu konuda aldığı kararların bütünü aslında gelir dağılımına yapılan bir müdahaledir. Devletin gelir dağılımına yaptığı bu müdahalenin farklı sebepleri bulunmaktadır (Dilik, 1976, s. 33). Gelir dağılımı ekonomik açıdan önem arz ettiği için kamu politikalarında yeri vardır ve bu yüzden gelirin yeniden dağılımı bu politikalar içinde önemli bir yere sahiptir.

Gelirin ikincil dağılımında kişilerin gelirlerine müdahale maliye politikaları araçları ile yapılmaktadır (Pehlivan, 2009, s. 32). Örneğin, devletin yeni bir vergi uygulaması başlatması, kamu harcamalarında değişikliğe gitmesi, taban fiyat uygulamasını kullanması, asgari ücreti belirlemesi devletin gelir dağılımına yaptığı müdahalelerden birkaçıdır. Devletin bu müdahaleler ile gelir dağılımında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmesi planlanır ve bu da zaten sosyal devletin ödevlerinden biridir (Çalışkan, 2010, s. 94). Devletin müdahalesi ile gelir grupları arasındaki paylar değişmektedir. Vergi sistemi eğer iyi kullanılırsa gelir dağılımı problemini çözmede

etkili olacak araçlardan biridir (Çelik, 2004, s. 78). Örneğin, gelir vergisi uygulaması ile birçok ülke gelir dağılımını düzeltmede başarı göstermiştir (Çalışkan, 2010, s. 95).

2.1.2. Gelir dağılımı türleri

Gelir dağılımı türüne göre dörde ayrılmaktadır: Fonksiyonel (işlevsel) gelir dağılımı, bireysel gelir dağılımı, sektörel gelir dağılımı ve coğrafi gelir dağılımı. Bu başlık altında gelir dağılımı türlerine yer verilecektir. Gelir dağılımı kavramını daha iyi anlayabilmek için gelir dağılımı türlerine yakından bakmak fayda sağlayacaktır.

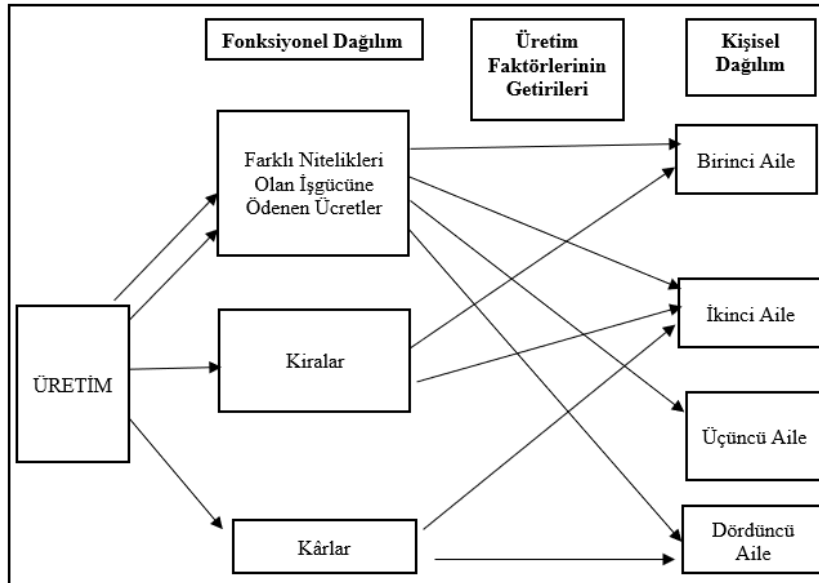
a) Fonksiyonel (işlevsel) gelir dağılımı: Fonksiyonel (işlevsel) gelir dağılımı, toplam gelirin oluşmasına yardımcı olan türlü üretim girdilerinin ulusal gelirden aldıkları payı göstermektedir. Fonksiyonel (işlevsel) gelir dağılımında ulusal gelir, üretim faktörlerinin miktarı kadar dilime bölünür. Klasik iktisatçılar üretim girdilerini üç farklı kısımda incelemektedirler. Toprak sahibinin elde ettiği rant geliri, emek sahibinin elde ettiği ücret geliri ve sermayenin elde ettiği kârdır. İkili ayrıma göre ise milli gelirin emek ve ranttan oluştuğu kabul edilir. Fonksiyonel gelir dağılımı, yapısı gereği yüzeysel bilgi sağlamakta, ayrıntılı bilgi vermemektedir (Aktan ve Vural, 2002, s. 1). Örneğin, uluslararası büyük bir şirkette yöneticilik yapan bir kişi fonksiyonel gelir dağılımına göre ücretli sınıfta yer alır fakat sosyolojik perspektiften ele bakıldığında bu kişi işçi sınıfında bulunmamalıdır (Uysal, 2007, s. 8). Keynesyen perspektiften bakıldığında üretim faktörleri ve karşılıkları şu şekilde ifade edilir: Emek karşılığında ücret, sermaye karşılığında faiz, toprak karşılığında rant ve müteşebbisliğin karşılığında kâr (Alkin, 1979, s. 133).

Fonksiyonel gelir dağılımı, ülkenin gelişmişlik düzeyi hakkında ipuçları vermektedir. Örneğin; gelişmiş ülkelerde, ekonomik kalkınmanın yaşandığı ilk dönemde tarım sektörü ulusal gelirden en büyük dilimi alırken kalkınma seviyesi arttıkça işçilerin payının arttığı tespit edilmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün ulusal gelirdeki payı gücünü korurken işçilerin geliri görece olarak daha düşük gerçekleşir (Güçlü ve Bilen, 1995, s. 161).

b) Kişisel (bireysel) gelir dağılımı: Kişisel gelir dağılımı, ulusal gelirin kişi ve/veya hanehalkı arasındaki dağılımını ifade etmektedir (Pehlivan, 2009, s. 25). Kişisel gelir dağılımında kişi veya hanelerin ulusal gelirden almış olduğu pay (ücret, faiz veya kâr) önemli değildir. Kişi bu üretim getirilerinden yalnızca bir tanesine sahip olabileceği

gibi hepsini de elde ediyor olabilir. Buradaki önemli nokta kişinin sahip olduğu gelir miktarıdır (Öçal, 1990, s. 352). Kişisel gelir dağılımının ölçülmesinde kullanılan ve ilerleyen bölümlerde açıklanacak olan temel yöntemler şunlardır: Gini Katsayısı, yoksulluk oranı ve yüzdelik dilimleme yöntemi.

Aşağıdaki Şekil 1.1. fonksiyonel ve kişisel gelir dağılımı türlerini şematize etmektedir. Soldan sağa doğru okunduğunda, ilk ok dizisi üretim sürecinden nasıl gelir elde edildiğini açıklamaktadır. Üretim; farklı nitelikleri olan işgücüne ödenen ücretleri, kiralari ve kârları içermektedir. Üretimden doğan gelir, öncelikle fonksiyonel dağılım başlığı altındaki bu bölümlere dağılmaktadır. Üretim aynı zamanda çeşitli emek dışı üretim girdileri için yapılan ödemeleri de içermektedir. İkinci ok dizisi farklı gelir kategorilerinin hane halklarına nasıl aktarıldığını anlatmaktadır. Bu akışların yönü ve büyüklüğü, kimin hangi üretim faktörlerine (ve bu faktörlerin ne kadarına) sahip olduğuna bağlıdır. Sadece işgücü sunan haneler (örneğin diyagramdaki üçüncü aile) sadece ücret geliri elde etmektedir. Buna karşılık, işletmelerde hisse sahibi olan, kiralayacak arazisi ve arz edecek emeği olan haneler (örneğin ikinci aile) her üç kaynaktan da ödeme almaktadır. Şekilden de açıklandığı gibi gelirin fonksiyonel dağılımı ile üretim faktörlerinin getirileri birleştirildiğinde kişisel gelir dağılımına ulaşılmaktadır (Ray, 1998, s. 150).

Şekil 2.1. Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı

Kaynak: Debraj Ray (1998)'den yararlanılarak oluşturulmuştur.

c) Sektörel gelir dağılımı: Birbirinden farklı mal ve hizmetler üreten sektörlerin ulusal gelirden almış oldukları payları ifade eden gelir dağılımına sektörel gelir dağılımı denmektedir. Sektörel gelir dağılımında tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe meydana gelen değişiklikler incelenmektedir. Bunlar, ulusal gelirden alınan paylar ve gelir dağılımındaki değişimlerdir. Sektörel gelir dağılımı, ulusal gelirin kamu ve özel sektör arasındaki paylaşımını da göstermesi bakımından bu iki sektörün ekonomideki ağırlığı bakımından bir istatistik sunmaktadır (Türk, 2003, s. 314).

d) Bölgesel (coğrafi) gelir dağılımı: Bölgesel diğer adıyla coğrafi gelir dağılımı, bir ülkede farklı coğrafi bölgelerde yaşayan insanların ulusal gelirden almış oldukları payları ifade etmektedir (Türk, 2003, s. 314). Bölgesel gelir dağılımı; coğrafi bölgeler arasında tarım, sanayi, hizmet, ticaret, ulaştırma, haberleşme, eğitim, sağlık gibi göstergeler ile bölgeler arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Eğer bölgeler arasındaki farklılıklar dikkat çeken bir şekilde fazla ise bu farkın sebepleri ele alınmalı ve çözüm için çeşitli çalışmalar yapılmalıdır (DPT, 2001, s. 28).

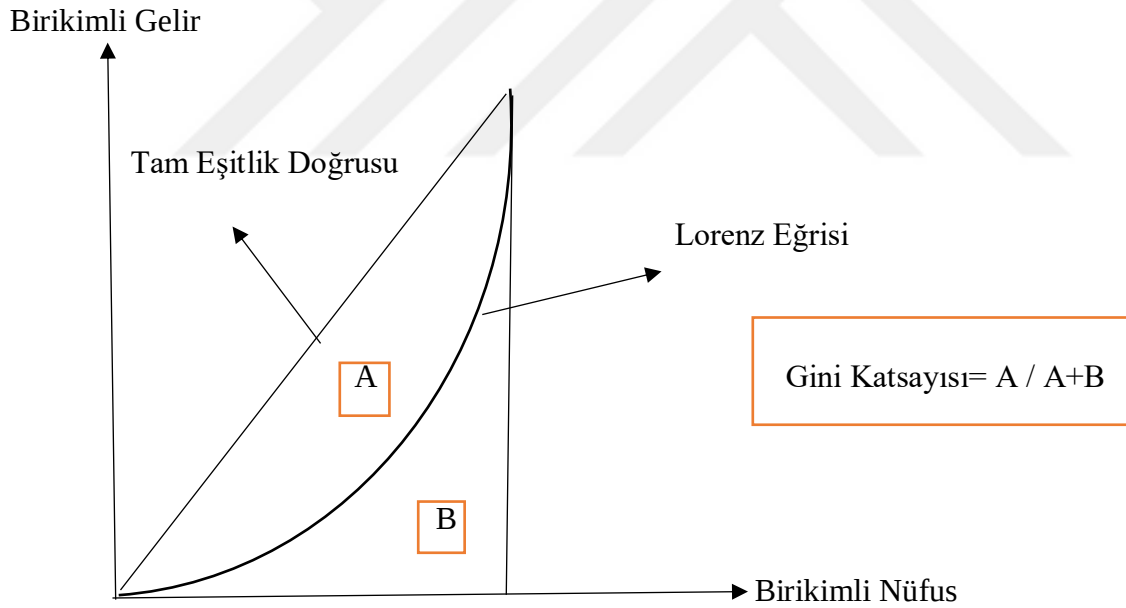
2.1.3. Gelir dağılımını ölçme yöntemleri

İktisadın en temel sorularından birisi kaynakların nasıl dağıtılacağıdır. Bu soru klasik iktisatçılardan beri sorulmaktadır. Kaynaklar adil bölünmediğinde toplumda birtakım huzursuzluklar meydana gelebilir. Bu da toplumun genel huzurunu bozabilir. Bu sebeple, gelir dağılımındaki eşitsizliği belirlemek hayati önem taşımaktadır (Özdemir, 2017, s. 77).

Gelir dağılımının daha iyi anlaşılması için gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesi gerekmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için birçok farklı yöntem kullanılmaktadır. Bu ölçümler yapıldıktan sonra kişiler, gruplar ve ülkeler arasında kolaylıkla karşılaştırma yapılabilir. Bunun yanı sıra panel veri ve zaman serisi analizleri ile ülkeler arasında karşılaştırmalar da yapılabilir (Öz, 2019, s. 596). Gelir dağılımı ölçme yöntemleri arasında Lorenz eğrisi, Gini katsayısı, ters U hipotezi (Kuznets eğrisi), yüzde paylar analizi, Atkinson endeksi, Pareto katsayısı, değişim aralığı ölçüsü, varyans, logaritmik varyans, göreceli ortalama mutlak sapma, standart sapma ve Theil endeksi bulunmaktadır.

a) Lorenz eğrisi: Lorenz eğrisi kullanılarak gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliği grafik yardımı ile göstermek mümkündür. Aşağıdaki Şekil 2.2.'de Lorenz

eğrisi gösterilmektedir. Şekilde, yatay eksen de kişi veya hanehalkının birikimli nüfusu gösterilirken, dikey eksen de kişi veya hanehalkının birikimli geliri gösterilmektedir. Şekilde gözüken mutlak eşitlik doğrusu da denem OC doğrusu, 45 derecelik bir açı ile çizilmiş ve üstünde bulunan her noktada nüfusun yüzdesi ile gelirin yüzdesi birbirine eşittir. Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusuna yaklaştıkça ulusal gelir dağılımındaki eşitsizlikte azalma meydana gelir. Buna karşın, Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizlikte artma meydana gelmektedir. Eğer gelir dağılımı eşitsizlik yaratacak şekilde oluşursa, yani nüfusun en az gelire sahip %20'si toplam gelirin %20'sinden azını alıyorsa nüfusun en fazla gelire sahip %20'si toplam gelirin %20'sinden fazlasını alıyordur ve dolayısıyla Lorenz eğrisinin mutlak eşitlik doğrusunun altında çizilmesi gerekir. Lorenz eğrisi iki farklı ülke için ya da aynı ülkenin farklı zamanlarda gelir dağılımında meydana gelen eşitsizliğini ölçmede kullanılabilir. Lorenz eğrisi aynı zamanda Gini katsayısının hesaplanmasında da kullanılmaktadır (Aktan ve Vural, 2002, s. 19-20).

Şekil 2.2. Lorenz Eğrisi

Kaynak: Özdemir, 2017, s. 99.

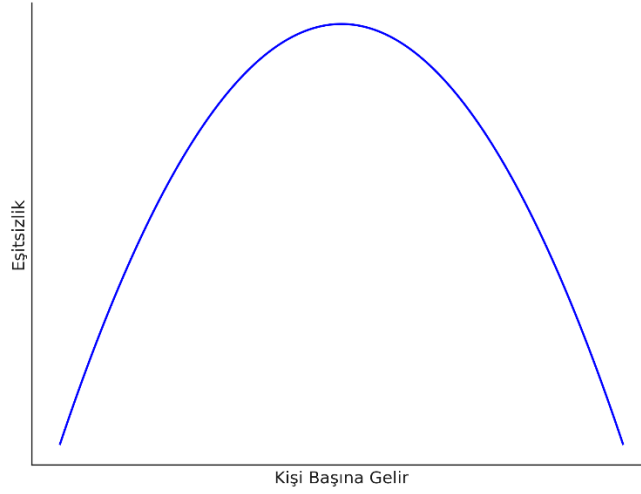
b) Gini katsayısı: Gini katsayısı, gelir eşitsizliğinin geleneksel ve geçici bir ölçüsü olarak oluşturulmuştur. Son zamanlarda Gini katsayısı için kafa karıştırıcı çeşitli formüller yayımlansa da ekonomik refahın ölçüsü olarak hala önemini korumaktadır. Gini katsayısına iki yönden yaklaşmak mümkündür. Birincisi, gelir dağılımındaki

eşitsizliği açıklama konusunda Lorenz eğrisinin özet bir istatistiği olma durumudur. İkincisi, spesifik olarak Gini katsayısının gözlem çiftleri arasındaki mutlak farkların ortalamasına dayandırılması ve bunu, bu ortalamanın yarısının dağılımın ortalamasına oranı olarak tanımlanmasıdır (Dorfman, 1979, s. 146-147).

Gini katsayısı, Lorenz eğrisinde yer alan mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisinin arasında yer alan kısmın, mutlak eşitlik doğrusunun altında yer alan üçgenin alanına bölünmesiyle elde edilir (Hyman, 1983. s. 432). Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gini katsayısı sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalmasını ifade ederken, bire yaklaşması gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir (Çalışkan, 2010, s. 99).

c) Ters u hipotezi (Kuznets eğrisi): Ters U hipotezine, Kuznets katsayısı ya da Kuznets eğrisi de denmektedir. Bu hipotez, 1955 yılında Simon Kuznets tarafından geliştirilmiştir. Ters U hipotezine göre, bir ülkede kişi başına ulusal gelir arttıkça gelir eşitsizliği de artmaktadır fakat sonrasında kişi başına ulusal gelir artmaya devam ederken gelir eşitsizliğinde azalma meydana gelir (Kuznets, 1955, ss. 1,7). Kuznets bu sonuca ABD’de yaptığı çalışmalar sonucunda varmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde değişen gelir dağılımına ilişkin tarihsel çalışmalar da destekleyici kanıtlar sağlamıştır. Ancak Kuznets'in çalışmasının büyüme oranıyla değil, kişi başına düşen ulusal gelir düzeyiyle ilgili olduğu belirtilmelidir. Kuznets hipotezini destekleyen çalışmalar olduğu gibi Kuznets hipotezine karşı çıkan çalışmalar da mevcuttur (Stewart, 2000, s. 5). Kuznets hipotezini destekleyenler arasındaki Kravis (1960); ABD, Hollanda, Japonya, İsrail, İngiltere, Kanada, Sri Lanka, Porto Riko, İtalya ve El Salvador da dahil 10 ülkeyi içeren araştırmasında Kuznets eğrisinde olduğu gibi kişi başına gelir artarken başta eşitsizliğin arttığını sonrasında azaldığını söylemiştir. Oshima (1962) gibi bazı iktisatçılar ise ülkeleri geçtikleri aşamalara göre sınıflandırmış ve ona göre analiz yapmışlardır. Tribble (1999) ise bu hipotezde eksiklikler olduğunu, tamamlanmamış bir model olduğunu savunmaktadır.

Kuznets katsayısı aynı Gini katsayısında olduğu gibi 0 ile 1 arasında değer almaktadır (DPT, 1994, s. 8). Aşağıdaki şekilde ters U hipotezi yani Kuznets eğrisi gösterilmektedir. Eğri, Şekil 2.3.’teki gibi ters u harfine benzemesi nedeniyle bu isme sahiptir. Yatay ekseninde kişi başına gelir yer alırken dikey ekseninde eşitsizlik yer almaktadır.

Şekil 2.3. Kuznets Eğrisi

Kaynak: Özdemir, 2017, s. 97.

ç) Yüzde paylar analizi: Bu ölçme yöntemine yüzdelerle dilimleme yöntemi de denmektedir. Bu yöntem ile kişisel gelir dağılımını ölçmek mümkündür. Yüzde paylar analizi, kişi veya hanehalkı gruplarının toplam gelirden ne kadar pay aldıklarını karşılaştırma olarak gösteren bir analiz şeklidir. (Özdemir, 2017, s. 93-94). %1, 5, 10 ve 20’lik paylara ayrılan kişi veya hanehalkı toplam gelirden aldıkları paya göre küçükten büyüğe sıralanır. Sonrasında beşinci yani son %20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay ile birinci %20’lik grubun aldığı pay karşılaştırılıp oranlanır. TÜİK genellikle %20’lik payı kullanmaktadır (TÜİK, 2011). Gini katsayısı ve Lorenz eğrisi genel bir gelir eşitsizliği analizi yaparken, yüzde paylar analizi ilk ve son grup arasındaki gelir eşitsizliğini gözler önüne sermektedir (Çelik, 2004, s. 63).

d) Atkinson endeksi: Atkinson endeksi, sosyal fayda fonksiyonuna dayanmaktadır. Bu endeks, toplumun gelir eşitsizliğine isteksizliğinin derecesini ifade etmektedir ve 0 ile 1 arasında değer alır. Kişilerin geliri aynı ise Atkinson endeksi sıfır olur. Endeks değeri 1’e yaklaştıkça eşitsizlik seviyesi artıyor demektir. (Atkinson, 1970, s. 244-245). Atkinson endeksinin formülü aşağıdaki gibidir. Bu formülde A Atkinson Endeksini, y_i kişi başına bireyin gelirini, μ tüm nüfusun ortalama gelirini, ϵ birbirinden farklı gelir düzeylerinde gelir geçişine duyarlılık seviyesini ifade etmektedir.

$$A \varepsilon = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum i = 1^n \left(\frac{Y_i}{\mu} \right)^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}} \quad (2.1.)$$

ε = Eşitsizlik parametresi, $0 < \varepsilon < \infty$

e) Pareto katsayısı: Pareto optimumunu İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto ortaya koymuştur. Pareto optimumu, zamandan ve mekândan bağımsız olarak kaynak paylaşımında tam denge hâlini açıklamaktadır. Kaynak paylaşımı en optimum düzeyde yapıldığında refah en üst seviyede gerçekleşmektedir. Pareto optimumunun gerçekleşmesi için hem üretimde hem de tüketimde bir değişim meydana gelmelidir çünkü Pareto optimumunda bir kişinin durumu kötüleşmeden diğ erinin durumu iyileşemez kuralı vardır. Pareto optimumunda sadece mal ve hizmetlerin etkin dağılımı değil, aynı zamanda üretim unsurlarındaki mal ve hizmet dağılımının da nasıl yapıldığı önemlidir (Özdemir, 2017, s. 102). Pareto katsayısı, belirli gelir düzeyleri arasında bir ilişki olduğunu varsaymaktadır. Pareto optimumuna göre, gelir arttıkça bireylerin üst gelir grubuna geçme ihtimali artmaktadır (Öztürk ve Göktolga, 2010, s. 13). Pareto kanununa göre, kişilerin yetenekleri birbirinden farklılaştığı için gelir seviyeleri de farklılaşmaktadır. Bu sebeple, ülkeler farklı dönemlerde farklı gelir dağılımlarına sahip olabilirler (Ersezer, 2004, s. 7).

f) Değişim aralığı ölçüsü: Bir gelir dağılımı serisindeki maksimum gelir ve minimum gelir arasındaki farkı ifade eden gelir dağılımını ölçmeye yarayan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde sadece en küçük ve en büyük değerler dikkate alınmakta, arada kalan değerler dikkate alınmamaktadır. Tam da bu sebepten eleştiriye açık bir modeldir (Kubar, 2011, s. 230).

g) Varyans ve logaritmik varyans: Gelir dağılımının ölçülmesinde varyanstan yararlanılmaktadır. Varyans basit ifadeyle, bulguların ortalamadan uzaklığını göstermektedir. Değişimi gösteren varyans, gelir seviyelerinin ortalamadan farklarının kareleri toplamının kişi sayısına oranını ifade etmektedir (Öztürk ve Göktolga, 2010, s. 7).

Logaritmik varyans diğ er bir ifadeyle gelirlerin logaritmalarının varyansı, düşük gelir grubunun gelir transferine daha fazla önem verildiğinde kullanılır çünkü gelir seviyeleri arttıkça gelir seviyelerinin farklarında daralma yaşanmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere, logaritmik varyans yapısı gereği diğ er gelir dağılımı ölçme

yöntemlerine göre düşük gelir grubuna daha fazla önem vermektedir (DPT, 2001, s. 6).

h) Görelî ortalama mutlak sapma ve standart sapma: Gelir dağılımını ölçme yöntemlerinden biri olan görelî ortalama mutlak sapma gelir dağılımında tüm gelir seviyelerinin ortalama gelir seviyesi ile karşılaştırılmasını ifade etmektedir. Ele alınan gelir seviyesi ile ortalama gelir arasındaki farkın mutlak değeri alınır ve bu her gelir seviyesi için tekrar edilir. Oluşan farkların mutlak değeri alınır ve bu farklar toplanır sonrasında toplam gelire oranlanır ve böylelikle görelî ortalama mutlak sapma elde edilir. Diğer modellerde olduğu gibi bu modelinde eksiklikleri mevcuttur. Görelî ortalama mutlak sapma yoksul bireyden zengin bireye aktarılan gelir transferine karşı duyarsızdır (Öztürk ve Göktolga, 2010, s. 6). Görelî ortalama mutlak sapmanın formülü aşağıdaki gibidir. Bu formüldeki G görelî ortalama mutlak sapmayı ifade etmektedir:

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n |\mu - Y_i|}{n \mu} \quad (2.2.)$$

Standart sapma gelir dağılımı ölçümünde kullanılan yöntemlerden bir diğeridir. Standart sapma ile bir gelir grubu içerisinde olan tüm bireylerin ortalamadan ne kadar uzakta oldukları belirlenmektedir. Bir başka deyişle ortaya çıkan dağılımın sıklığını belirlemektedir (Özbek ve Keskin, 2007, s. 65). Standart sapma şu şekilde hesaplanır: Verilen grubun aritmetik ortalaması; her bir verinin aritmetik ortalama ile farkının karesi alınır. Bunun sonucunda, bulunan toplam veri sayısının bir eksiğine bölünür ve karekökü alınır. Ortaya çıkan sonuç standart sapmadır. Standart sapma yöntemi gelir dağılımını ölçmek için kullanıldığında bazı durumlarda standart sapma değeri azalırken bazı durumlarda artmaktadır. Eğer yüksek gelir grubundan alt gelir grubuna gelir transferi yapılırsa büyük değerdeki standart sapma azalmaktadır. Eğer kişilerin sahip oldukları tüm gelirler birbirine eşitse standart sapma sıfır çıkmaktadır (Öztürk ve Göktolga, 2010, s. 6).

ı) Theil endeksi: Ekonomik eşitsizliğin ölçüsü gelirin bireyler arasındaki dağılımını özetleyen bir değeri göstermektedir. Böyle bir ölçüm, bir toplumdaki eşitsizlik düzeyinin göstergesidir. Gelir dağılımı eşit olduğunda, her kişi mevcut toplam gelirden aynı paya sahiptir ve eşitsizliğin ölçüsü mutlak minimumdur. Bir veya daha fazla

kişinin diğerlerinden daha yüksek bir paya sahip olması durumunda, bu eşit gelir dağılımından sapmalar, eşitsizlik ölçüsü seviyesindeki artışla yansıtılır. Theil endeksinin yoksuldan zengine gelir transferine duyarlı olması ve zengin ile yoksul arasındaki farkın genişliği arttıkça bu duyarlılığın da artması dolayısıyla Theil endeksi gelirdeki farklılıkları karşılaştırmak için uygundur. Theil endeksi arttıkça gelir eşitsizliği artmaktadır (Conceição ve Ferreira, 2000, s. 2,13).

Bu endeksin Gini katsayısından farkı hem az gelire sahip kişilere hem de çok gelire sahip kişilere karşı duyarlı olmasıdır (Güven, Dalgıç ve Tansel, 2014, s. 11). Theil endeksinin formülü aşağıdaki gibidir. Bu formülde T_T Theil endeksinin, n nüfusu, i birey endeksinin, y_i i bireyinin gelirini ve μ toplam nüfusun ortalama gelirini ifade etmektedir (Orhan ve Demir, 2019, s. 1339).

$$T_T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\mu} \ln \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \right) \quad (2.3.)$$

2.1.4. Gelir dağılımını belirleyen faktörler

Her ülke için gelir dağılımını belirleyen faktörler birbirinden farklılık gösterebilmekte ya da faktörlerin etkileri birbirinden farklılaşabilmektedir. Bu sebeple, her ülkenin gelir dağılımını belirleyen faktörleri ayrı ayrı inceleme konusu olmalıdır (Arslan, 2013, s. 48-49).

Gelir dağılımını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır ve bu faktörler birbirleriyle etkileşim halindedir (Bükey ve Çetin, 2017, s. 104). Gelir dağılımını belirleyen faktörlerden bazıları aşağıdaki gibidir:

a) Ekonomik büyüme: Ekonomik büyüme ile amaç kalkınmayı gerçekleştirmek olsa da her ekonomik büyüme kalkınma ile sonuçlanmamaktadır. Ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki bağlantının yönü önem arz etmektedir. Yani, ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki nedenselliğin yönü ve derecesi, araştırılmalı gereken bir konudur (Bükey ve Çetin, 2017, s. 105).

b) Ticari açıklık: İhracat ve ithalatın toplamının gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYH) oranını ifade eden ticari açıklık, gelir dağılımını belirleyen faktörler arasındadır. Klasik ekol iktisatçılarına göre dış ticaretin artması aynı zamanda refahta iyileşmeye yol açmaktadır. Dış ticaret ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi açıklayan modeller

bulunmaktadır. Bunlardan biri Heckscher-Ohlin modeli kullanılarak üretilen Stolper-Samuelson teoremidir. Bu teorem özetle, dış ticaret hacminin arttığı ülkelerde o ülke ticaretinde bol kullanılan üretim faktörünün gelirlerinin artmasından dolayı gelir dağılımının üzerinde pozitif etkisinin olduğunu açıklamaktadır (Altıntaş, 2017, s. 11).

c) Nüfus artışı: Nüfus artış hızının yüksek seyretmesi sebebi ile alt gelir grubu artan gelirden fazla pay alamaz. Çocuk nüfusunun veya genç nüfusun yüksek seyretmesi gelecekte işsizlik problemini gündeme getirebilmektedir. Nüfus artış hızı hem işsizlik probleminin yaşanmaması için hem de gelir artışı elde etmek için son derece önemlidir (DPT, 2001, s. 57-58).

ç) Enflasyon: Fiyatlar genel seviyesindeki sürekli bir artışı gösteren enflasyon eğer yüksek seyrediyorsa ülke ekonomisi için çeşitli maliyetler ortaya çıkarabileceği gibi gelir dağılımını da etkileyebilmektedir. Enflasyon ile gelir dağılımı arasında olumsuz bir ilişki vardır. Enflasyon oranı arttıkça gelir dağılımındaki eşitsizlikte artış gözlemlenir çünkü fiyatlar genel seviyesinde oluşan artış gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Yüksek enflasyonun olduğu bir toplumda alacaklıdan borçluya doğru bir refah geçişi yaşanmaktadır (Gülmez ve Altıntaş, 2015, s. 33).

d) Faiz: Faiz, birçok sebepten dolayı gelir dağılımını kötü etkilediği savunulmaktadır. Bu sebepler arasında; tasarrufu ve dolayısıyla yatırımı azaltması ve yatırımın azalmasıyla birlikte üretimin azalması, işsizliği artırması ve sermayenin belirli kişilerde toplanması bulunmaktadır (Çetin, 2013, s. 19). Faize mikro perspektiften bakıldığında, borç veren hiçbir risk almadan, emek harcamadan verdiği parayı sonrasında fazlasıyla almaktadır fakat borç alan taraf aldığı riskin yanında emek de harcamaktadır (Erdoğan, 1994, s. 42).

e) İşsizlik: Çalışmak istediği ve çalışmaya elverişli olduğu halde iş bulunmaması durumuna işsizlik, iş bulamayan kişiye ise işsiz denir. Yüksek işsizliğin gelir ve refah eşitsizliğini arttırdığı inancı mevcuttur. İşsizlik riski, bir işte çalışıyor olsa dahi düşük kazanç kapasitesine sahip kişiler arasında en yüksek seviyededir. Ancak işsizlikteki artışlar, ekonomide kişisel gelir dağılımı üzerinde karmaşık sonuçları olan birçok değişiklikle ilişkilidir. İşsiz kalanların uğradığı gelir kayıplarına ek olarak, daha yüksek işsizlik gelirin faktör paylarını da etkiler. Kâr payı durgunluk dönemlerinde tipik olarak azalır ve üst gelir grupları gelirlerinin nispeten yüksek bir bölümünü sermaye gelirlerinden elde ettikleri için, telafi edici bir mekanizma söz konusudur.

İşsizlikteki değişimler enflasyonu da etkilemekte ve bu da gelirin kişisel dağılımını etkileyebilmektedir (Björklund, 1991, s. 457).

f) Finansal gelişme: Finansal gelişme genellikle finansal aracılık hizmetlerinin miktar, kalite ve etkinliğindeki iyileşmeyi işaret eden bir süreç olarak tanımlanır. Bu süreç birçok faaliyet ve kurumun etkileşimini içerir. Sonuç olarak, tek bir ölçütle elde edilemez (Abu-Bader ve Abu-Qarn, 2008, s. 890). İşlem ve bilgi maliyetlerini iyileştirmek için ortaya çıkan finansal sistemler temel bir işleve hizmet eder, belirsiz bir ortamda kaynakların zaman ve mekan içinde tahsisini kolaylaştırır (Merton ve Bodie 1995, s. 12). Ross Levine (1997), “Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Görüşler ve Gündem” makalesinde finansal ve ekonomik faaliyetler hakkındaki geniş literatürü düzenleme amacıyla bu birincil işlevi beş temel işleve ayırmıştır. Finansal sistemler, birinci işlev olarak ticaretin yapılmasını, riskten korunmayı, çeşitlendirilmesini ve riskin bir araya getirilmesini kolaylaştırır, ikinci olarak kaynak tahsisini yapar, üçüncü olarak yöneticileri izler ve kurumsal kontrol uygular, dördüncü olarak tasarrufları harekete geçirir ve son olarak mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştırır (Levine, 1997, s. 691).

g) Küreselleşme: Karmaşık bir süreç olan küreselleşme yeni bir olgu değildir ve dünyamız uzun yıllar öncesinden bu yana küreselleşmenin ekonomik, sosyal, çevresel ve politik yönlerindeki etkilerini deneyimlemiştir. Ekonomik küreselleşme, mal ve hizmetlerin sınır ötesine akışını, uluslararası sermaye akışını, gümrük tarifelerinin ve ticaret engellerinin azaltılmasını, göçü, teknolojinin ve bilginin sınırların ötesine yayılmasını içermektedir. Her büyük güç kaynağı gibi bu da pek çok tartışma ve çatışmanın kaynağıdır. Küreselleşmenin hayatın farklı yönleri üzerindeki geniş çaplı etkileri son otuz yıldır büyük ilgi görmektedir. Ülkeler, özellikle de gelişmekte olan ülkeler son yıllarda dışa açılmalarını hızlandırdıkça, küreselleşme ve onun ekonomik büyüme, yoksulluk, eşitsizlik, çevre ve kültürel hakimiyet üzerindeki farklı etkileri hakkındaki endişeler de artmaktadır (Samimi ve Jenatabadi, 2014, s. 1). Küreselleşmenin kuşkusuz gelir dağılımı üzerinde bir etkisi mevcuttur ve literatürde bu etkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu konusunda görüş farklılıkları vardır. Neoliberal düşünceye sahip olanlar küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde olumlu etkisinin olacağını savunurken, Neoliberal düşünceye sahip olmayan kesim

küreselleşmenin gelir dağılımı üzerinde olumsuz bir etki yaratacağını ve gelir eşitsizliğine yol açacağını savunmaktadır (Güder, 2019).

h) Servet dağılımı: Servet dağılımının nasıl olduğu gelir dağılımını da yakından ilgilendirmektedir. Servet, değer muhafaza araçları olarak tanımlanmaktadır (Ünsal, 2005, s. 473). Servetin dağılımı farklı birey ve grupların sağlayacağı gelirler arasında değişiklik meydana getirmektedir. Servet dağılımı, görece nitelikli emek dağılımına göre daha az eşitlik yaratan bir dağılımdır. Yani servet dağılımı eşitsizlik meydana getirebilmektedir. Servet edinimi sınırsız iken, emeğin niteliğini artırması sınırlı olduğu için tüketicilerin çok az sayıda bir kısmı servetin büyük bir parçasını elinde tutmaktadır. Gelir sadece çalışarak elde edilmemektedir. Miras yolu ile de servet edinilebilmektedir. Bu miras yalnızca maddi anlamda değildir, beşerî sermaye de miras olarak aktarılabilmektedir. Örnek olarak kalıtsal yol ile zekâ ve yeteneklerin gelecek nesillere aktarılması verilebilir (Aktan ve Vural, 2002, s. 6). Gelirin elde edilmesi Amerikalı filozof Robert Nozick'e göre üç farklı şekilde oluşmaktadır: servet oluşturma, miras yolu ile servet edinme ve ilk iki durum hariç, mülk sahibi olmayı ve mülkü kullanmayı "haksızlık" olarak görme (Rakıcı, 2008, s. 35).

ı) Sosyal yapı: Sosyal norm ve düzenlemeler de gelir dağılımını etkileyen faktörler arasındadır. Bunlar bölgeden bölgeye farklılık gösterebilir. Sosyal norm ve düzenlemelere; iş sözleşmeleri, kira sözleşmeleri, miras ile ilgili kurallar, evlilik hakkındaki normlar örnek verilebilir (Aktan ve Vural, 2002, s. 9). Sosyal norm ve düzenlemeler, gelir dağılımını doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilemektedir (Tanzi, 1998, s. 5-7). Sosyal normlar hem kamunun kararı ile hem de ekonomik gelişmeler ile değişim gösterebilir. Örneğin, emeğin mobilitesinin artması ile evlilik hakkındaki normlar değişim göstermiştir. İyi eğitilmiş kişiler kendileri gibi insanlarla evlenme eğilimindedirler.

i) Eğitim durumu: Eğitim olanaklarındaki eşitsizlik, gelir dağılımında eşitsizliğe sebep olmaktadır. Bu sebeple, gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltmak amacıyla eğitim ücretsiz hale getirilebilir, geliri az olan kişilere burs verilebilir ve bu şekilde eğitimde fırsat eşitliği sağlanabilir (Pehlivan, 2009, s. 31). Modern dünyada beşerî sermaye diğer üretim faktörlerine kıyasla önemlidir. Herhangi bir ülkenin eğitim seviyesi arttıkça o ülkenin gelir dağılımındaki eşitsizliği azalacaktır (Aktan ve Vural, 2002, s. 8).

j) Teknolojik gelişmeler: Günümüzde teknolojik gelişmeler sürekli devam ettiği için ve teknolojik gelişmelerle birlikte emek talebinde değişiklikler olduğu için bu durum başlı başına gelir dağılımını etkilemektedir. Makineleşme ile birlikte emek talebi bilgiye dayalı hale gelmiştir. Yani, makine kullanmayı bilen işçi tercih edilir olmuştur (Leontief, 1983, s. 408-409). Teknolojik gelişme ile nitelikli işgücü değerli hale gelirken, niteliksiz işgücü değersizleşmiştir. Fiziki sermayede oluşan değişim, beşerî sermayedeki değişim, enformasyon teknolojisindeki değişim ve işçi ve tüketici seçimlerindeki değişim gelir dağılımı eşitsizliğini etkilemektedir (Aktan ve Vural, 2002, s. 11).

2.2. İnsani Gelişme

Ülkeler için insani gelişme ve insani gelişme ile ilgili veriler son derece anlam ifade etmektedir. Uluslar sahip olduğu zenginlikler ile çoğu zaman kendi kaderlerini kendileri belirlerler. Bu hem mevcut nesil hem de gelecek nesiller için önem arz etmektedir. Bu sebeple ülkeler insani gelişmeye gerek eğitim gerek sağlık ve gerekse milli gelir bakımından önem vermelidirler.

İnsani gelişme fikri ve ilgili endeks, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından büyük ölçüde yıllık İnsani Gelişme Raporları aracılığıyla geliştirilmiş ve desteklenmiştir. Başlangıçta kavram, Bretton Woods Kurumları ile ilişkilendirilen hâkim bakış açısına karşı söylemin önemli bir bölümünü oluşturuyordu. O tarihten bu yana hem Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) hem de Dünya Bankası'nın politikaları ve bakış açıları bir ölçüde değişmiş ve hem bürokratlar hem de akademisyenler tarafından bu kavramın temelleri üzerine pek çok şey inşa edilmiştir. Hiç şüphe yok ki '*insani gelişme*' bir fikir olarak çok yüksek bir profil kazanması anlamında başarılıdır. Sen'den (2000) alıntı yapmak gerekirse: “İnsani gelişme fikri ve İnsani Gelişme Raporlarının hâkim varlığı, uluslararası toplumda çağdaş sosyal düşünce manzarasının sağlam parçaları haline gelmektedir.” (Sen, 2000, s. 17; McNeill, 2007, s. 5).

2.2.1. İnsani gelişme kavramı ve önemi

1990'dan bu yana, UNDP, her ülke için insani gelişme endeksinin (İGE) hesaplandığı bir dizi yıllık İnsani Gelişme Raporu (İGR) yayınlamaktadır. Bu endeks, geleneksel tek boyutlu kalkınma ölçüsüne (yani GSYH) önemli bir alternatif haline gelmiştir.

Endeks hala herhangi bir ekolojik hususu içermemesine rağmen, kalkınmanın değerlendirilmesini çevreleyen tartışmayı genişletmiştir (Sagar ve Najam, 1998, s. 249-252).

UNDP'nin yaşam beklentisi, eğitim düzeyi ve maddi yaşam standartlarına dayanan bileşik İGE, kalkınma düzeylerinin değerlendirmesini gelirden daha geniş tabanlı ölçümlere doğru yeniden yönlendirme girişimidir. Bu girişim bazı araştırmalar tarafından olumlu karşılsa da İGE'nin oluşturulmasında ve sunumunda birtakım eksiklikler olduğuna inanan kalkınma ile ilgilenen bilim insanları bulunmaktadır (McGillivray ve White, 1993, s. 183).

İnsani Gelişme Raporları tarafından seçilen özel odak noktasının amacı, insan yaşam koşullarındaki ilerlemeyi, yani insanların değer vermek için nedenleri olan bir yaşam tarzını sürdürme yeteneklerini incelemektir. Bu raporların temel kaygısı, daha fazla özgürlük ve fırsat yoluyla daha iyi ve daha zengin yaşamlar yaşama yeteneğinin arttırılmasıdır (Haq, 1995, s. 24-25).

Aslında bu motivasyon, Adam Smith'in insanları yalnızca yararlı araçlar olarak görme konusundaki kızgınlığında ifade edilen motivasyondan farklı değildir. Smith'in arkadaşı David Hume bile, insanların '*faydalılığı*' konusuna olan ilgisinden dolayı, Smith'ten bu konuda bazı eleştiriler almıştır. Adam Smith'in insanların makul bir yaşam seçebilme becerisine ilişkin kaygısı, insanların yaşam kalitesi için çok önemli olan bazı alanlardaki yeteneklerine odaklanan insani gelişme yaklaşımıyla yakından ilgilidir. İnsani Gelişme Raporları çeşitli merkezi işlevlere odaklanma eğiliminde olmuştur. Kapsam, zorunlu olarak veri sınırlamaları nedeniyle sınırlı olsa da nihai amaç, önlenabilir hastalıklardan ve önlenabilir ölümlerden kaçınmak gibi temel olanlardan, eğitilmiş olmaya, rahat bir yaşam sürmeye, kendi kendine başarıya ulaşmaya kadar değişen, yaşam kalitesi için merkezi olan tüm önemli işlevleri dahil etmektir. Buna örnek olarak başkalarından saygı ve saygı görmek ve sosyal olarak entegre olmak verilebilir (Anand ve Sen, 2000, s. 84-85).

İnsani Gelişme Raporlarının alanı, insani gelişme endeksi faydalı olsa dahi tek bir endeksle elde edilebilecek olandan çok daha fazla içeriğe sahiptir. Herhangi bir genel '*kalkınma endeksinin*' anlaşılması bu nedenle oldukça zor hale gelebilir ve araştırmaların daha kapsamlı incelenmesini gerektirir. Tek bir gerçek sayıya yansıtılabilen farklı değerlerin sınırları vardır. Daha fazla değişken eklendikçe

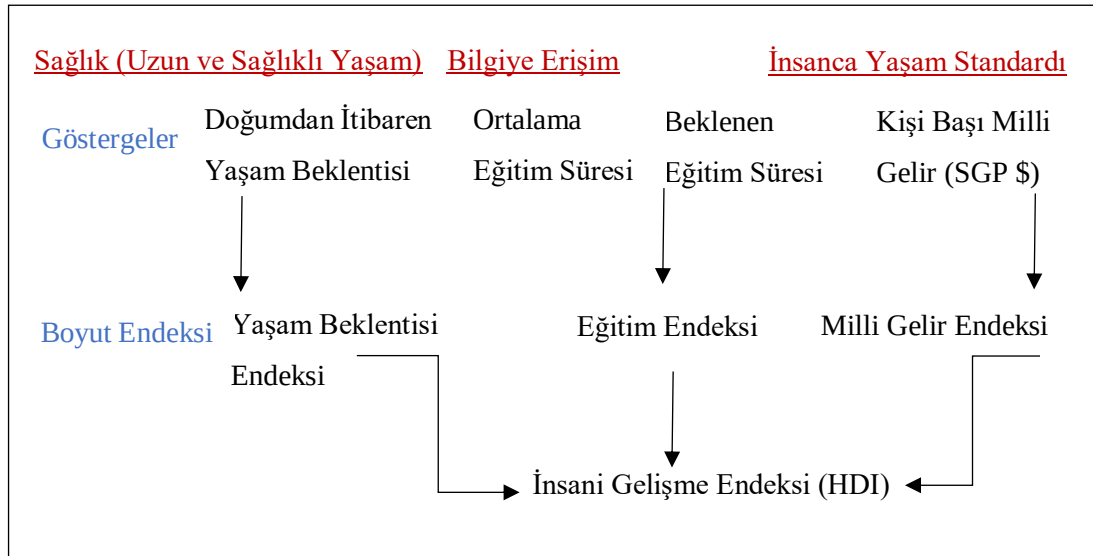
(ölçümü daha 'kapsayıcı' hale getirmek için), zaten dahil edilenlerin önemi ve vurgusu azalır. Bu nedenle, listeye neyin dahil edileceğini seçme konusunda gerçek bir ikilem vardır.

İnsani Gelişme Raporları, bu konuyu ele almak için iki aşamalı bir yaklaşım seçmiştir:

1. Çeşitli ilgili bilgileri ayrıntılı olarak sunmak (yıldan yıla değişen farklı raporlarda analiz edilen ilgili rollerinin araştırılmasıyla);
2. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve diğer standart önlemler üzerindeki geleneksel yoğunlaşmaya alternatif bir odak noktası olarak hizmet etmek üzere bir İGE aracılığıyla insani gelişmenin bazı ana bileşenlerinin özet bir resmini sunmak.

İkincisinin kapsamı zorunlu olarak birincininkinden çok daha sınırlıdır, ancak kolay açıklanabilirliği ve dikkat çekiciliği onu yine de karmaşık insani gelişme sürecinin parçalarının çok kullanılan ve takdir edilen bir göstergesi haline getirmiştir.

Şekil 2.4'te İnsani Gelişme Endeksi'nin akış şeması görülmektedir. Bu şemadan hareketle, İGE'nin üç farklı alt başlığının olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar: sağlık (uzun ve sağlıklı yaşam), eğitim (bilgiye erişim) ve insanca yaşam standardıdır. Sağlık standardının göstergesi doğumdan itibaren yaşam beklentisiyken, eğitim boyutunun göstergeleri ortalama eğitim süresi ve beklenen eğitim süresidir. İnsanca yaşam boyutunun göstergesi ise kişi başına düşen milli gelir (SGP \$)'dir.

Şekil 2.4. İnsani Gelişme Endeksi Akış Şeması

Kaynak: UNDP (2015) kaynağından yararlanarak oluşturulmuştur.

UNDP'nin 1990 yılında yayımlanan ilk insani gelişme ile ilgili raporu, kalkınmanın ölçülmesi konusundaki tartışmaları yeniden başlatması açısından önemli bir belgeydi. Etkili bir şekilde, daha önceki kalkınma tartışmalarında gündeme getirilen çeşitli kavramları birleşik bir "*insani gelişim*" teması etrafında toplamıştır. Ayrıca, İGE aracılığıyla insani gelişmenin boyutları üzerindeki performansı ölçmek için başlangıç olsa da kullanışlı bir çerçeve sağlamıştır. Bu çerçeve, UNDP'nin şimdiye kadar otuz üç tanesinin sunulduğu bu yıllık rapor serisinin temel taşı olmaya devam etmiştir (Sagar ve Najam, 1998, s. 249-250).

İGE'nin birçok zayıf yönü vardır. Bunlardan biri, üç göstergenin derecelendirmeden sonra basit bir şekilde toplanarak daha sonra ülkeleri sıralamak için kullanılacak bir toplam oluşturmaktır. Bir kişinin okuryazarlığa yaşam beklentisini eklemesine izin veren mantıklı bir açıklama bulunmamaktadır. Bu nedenle, İGE konusunda, örneğin GSYH konusunda olduğu gibi, yaygın bir anlaşmanın olması muhtemel değildir. Ağırlıklar üzerinde anlaşmaya varmak muhtemelen imkânsız olduğundan, en basit düzenleme en iyi seçimdir. Bu nedenle, ağırlıklarla ilgili bitmek bilmeyen tartışmalardan ziyade, temel verilerin kalitesinin iyileştirilmesi için herhangi bir ek kaynak harcamak daha iyi olacaktır (Hopkins, 1991, s. 1471).

2.2.2. İnsani gelişme endeksinin bileşenleri

İGE, dört göstergenin bileşik bir endeksidir. Bileşenleri, insan gelişiminin üç ana boyutunu yansıtır: uzun ömür, bilgi ve kaynaklara erişim. Bunlar, temel seçimlerden üçünü temsil eder. İnsanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmeleri, bilgi edinmeleri ve insana yakışır bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişimleri için gereklidir. Doğuşta beklenen yaşam süresi, uzun ömürlülüğü ölçmek için seçilir. Bilgi, yetişkinlerin okuryazarlık oranının ağırlıklı toplamına dayalı bir eğitim başarısı ölçüsü ile temsil edilir. Kaynaklara erişim, düzeltilmiş bir gerçek satın alma gücü paritesi ile ölçülen ortalama eğitim süresi ile kişi başına düşen GSYH'dır (Noorbakhsh, 1998, s.518). Bu boyutlar, Amartya Sen tarafından önerilen insan yetenekleri kavramından türetilmiştir ve insan yeteneklerini geliştirmek için temel gereksinimler olarak kabul edilmektedir. Bu itibarla, ekonomik (insani) gelişme süreci, insanların yeteneklerini genişletme süreci olarak görülebilir (Sen, 1984, s. 497).

İnsani gelişme endeksinin üç farklı bileşeni mevcuttur. İnsani gelişme endeksi, her bir ana bileşendeki ilerlemeyi ölçmek amacıyla, uzun ömürlülüğü ölçmek için doğumda beklenen yaşam süresini, bilgiyi ölçmek için okuryazarlığı ve yaşam standartlarını ölçmek için kişi başına düşen geliri (satın alma gücüne göre ayarlanmış) seçmektedir. Üçü arasında okuryazarlık en zayıf göstergedir çünkü dil farklılıkları göz önüne alındığında okuma ve yazma becerisi için aynı uluslararası standartlara sahip olmak imkansızdır. Üç gösterge daha sonra yeni bir yöntemle (McGranahan ve Pizarro'nun Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü -UNRISD- için yaşam standartları üzerine çalışmasına benzer şekilde) bileşik bir endeks sağlamak üzere birleştirilmiştir. Her gösterge için bir maksimum ve minimum seviye tanımlanmakta ve bu iki seviye arasındaki farkın oransal kazanımı hesaplanmaktadır. Bu, Morris (1979) tarafından geliştirilen fiziksel yaşam kalitesi indeksini hatırlatmaktadır. Bu endeks, bebek ölümleri, bir yaşında beklenen yaşam süresi ve okuryazarlığın basit bir şekilde eklenmesinden oluşmakta ve aynı zamanda insan refahının bir ölçüsü olarak gayri safi milli hasılanın yetersizliğini göstermek için de kullanılmaktaydı. İki gösterge arasındaki yakın korelasyon, teknik bir soruna neden olmuştur. Ancak bu sorun, İGE'nin geliştirilmesi ile giderilmiştir (Hopkins, 1991, s. 1470-1471).

İGE bileşenlerinden sağlık bileşeni, eğitim bileşeni ve insanca yaşam standardı bileşeninin maksimum ve minimum değerleri bulunmaktadır. Tablo 2.1'de 2016 yılı için İGE değerleri verilmiştir. Tabloya göre; sağlık bileşeninin minimum değeri 20 iken maksimum değeri 83.4, eğitim bileşeninin beklenen eğitim süresi göstergesinin aldığı minimum değer 0 iken maksimum değer 18, ortalama eğitim süresi göstergesinin minimum değeri 0 iken maksimum değeri 13.3 ve insanca yaşam standardı bileşeninin minimum değeri 100 iken maksimum değeri 84.478'dir. Bu tablodan hareketle, bir bebeğin doğumda yaşam beklentisinin en az 20 yıl olduğunu söylemek mümkündür. En yüksek yaşama beklentisi değeri ise 83.4 yıl olarak belirlenmiştir. Beklenen eğitim yılı için süre en az 0 yılken en fazla 18 yıl iken beklenen eğitim yılı 0 ile 13.3 yıl arasındadır. Gelir bileşeni için en az 100 dolar en fazla 84.478 dolar belirlenmiştir (Zor, 2020, s. 43).

Tablo 2.1. İnsani Gelişme Endeksi En Küçük ve En Büyük Değerleri

Boyutlar	Göstergeler	En Küçük – En Büyük Değerler
Yaşam Beklentisi	Doğumdan İtibaren Yaşam Beklentisi	20 – 83.4
Eğitim	Ortalama Eğitim Süresi Beklenen Eğitim Süresi	0 – 13.3 0 – 18
Milli Gelir	Kişi Başı Milli Gelir	100 – 84.478

Kaynak: UNDP, 2016.

a) Sağlık bileşeni (uzun ve sağlıklı bir yaşam): İlk bileşen olan uzun ve sağlıklı yaşam bileşeni, doğumdan itibaren yaşam beklentisi göstergesidir. Yaşam beklentisinin önemi, uzun bir yaşamın başlı başına değerli olduğu yönündeki yaygın inanışta ve çeşitli dolaylı faydaların (yeterli beslenme ve iyi sağlık gibi) daha yüksek yaşam beklentisiyle yakından ilişkili olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Bu ilişki, özellikle insanların sağlığı ve beslenme durumuna ilişkin mevcut kapsamlı bilgi eksikliği göz önüne alındığında, yaşam beklentisini insani gelişmenin önemli bir göstergesi haline getirmektedir (UNDP, 1990, s. 12).

b) Eğitim bileşeni (bilgiye erişim): Bilgi, yetişkin okuryazarlık oranının ve ortalama eğitim süresinin ağırlıklı toplamına dayalı bir eğitim başarısı ölçüsü ile temsil edilir. Formülü ise şu şekildedir:

$$E: a_1 \text{ Okuryazarlık} + a_2 \text{ Ortalama Eğitim Süresi} \quad (2.4)$$

İkinci temel bileşen olan bilgi açısından okuryazarlık rakamları, eğitime, özellikle de modern toplumda üretken yaşam için gerekli olan kaliteli eğitime erişimin yalnızca kaba bir yansımasıdır. Ancak okuryazarlık, kişinin öğrenme ve bilgi oluşturma yolundaki ilk adımıdır; bu nedenle okuryazarlık rakamları, insan gelişiminin herhangi bir ölçümünde önemlidir. Daha çeşitli göstergelerde, daha yüksek eğitim seviyelerinin çıktılarına da önem verilmesi gerekecektir (UNDP, 1990, s. 12). Temel insani gelişim açısından değerlendirildiğinde, okuryazarlığın en büyük etkiye sahip olduğunu belirtmek mümkündür.

Azalan getiri ilkesinin eğitim kazanımları için de geçerli olduğu söylenebilir. Olumlu bir bağlamda ifade etmek gerekirse, benzer koşullar altında bir ülkedeki eğitim kazanımlarının ilk “birimleri”, öncekilerden çok daha yüksek değerde olmalıdır. %30

yetişkin okuryazarlığına sahip bir ülkede politika oluşturma bağlamında, okuryazarlıktaki gelişmeler, %90 yetişkin okuryazarlığına sahip bir ülkeye göre çok daha acildir. Öte yandan, artan eğitim düzeyine geri dönüş oranlarının, sanayileşme düzeyi, sermaye birikimi ve üretkenlik gibi diğer faktörlerden azalan veya artan, her iki yönde de etkilenebileceği de belirtilebilir. Belki de ikinci argümanın bir anlamı, eğitimsel kazanımın üretime katkısı açısından değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu aslında İGE'nin iki farklı boyutu, yani bilgi ve kaynaklara erişim arasındaki etkileşimi ifade eder (Noorbakhsh, 1998, s. 519).

İGE'nin kavramsal yapısını takiben, bağlı olunan endeks oluşturma amacıyla endeksin seçilen üç boyutunun bağımsızlığına ilişkin örtük bir varsayım vardır. Azalan getirileri yansıtmak için, eğitim göstergesinin artan ardışık kesirlerinin azalan değerini yansıtacak bir dizi ağırlık bulunması gerekmektedir. Bu tür kesirlere verilen önem derecesinde sabit oranlı bir değişim oranı önermek mantıklı ve uygun olmaktadır (Noorbakhsh, 1998, s. 519-520).

c) İnsanca yaşam standardı bileşeni (kişi başı milli gelir): İnsani gelişmenin üçüncü temel bileşeni (insana yakışır bir yaşam için gereken kaynaklara hakimiyet), belki de basitçe ölçülmesi en zor olanıdır. Araziye, krediye, gelire ve diğer kaynaklara erişimle ilgili verilere ihtiyaç vardır. Ancak bu değişkenlerin birçoğuna ilişkin kıt veriler göz önüne alındığında, bir gelir göstergesinden en iyi şekilde faydalanmak gerekmektedir. En kolay ulaşılabilen gelir göstergesi olan kişi başına gelir, geniş bir ulusal kapsama sahiptir. Ancak ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin varlığı ve döviz kuru anomalileri, tarifeler ve vergilerden kaynaklanan bozulmalar, kişi başına düşen gelir verilerini nominal fiyatlarla uluslararası karşılaştırmalar için pek kullanışlı kılmamaktadır. Ancak bu tür veriler, satın alma gücüne göre düzeltilmiş kişi başına reel GSYH rakamları kullanılarak iyileştirilebilir; bu rakamlar, mal satın alma ve insanca yaşam standardı için kaynaklar üzerinde hakimiyet kazanma konusundaki göreceli güce daha iyi tahminler sağlamaktadır (UNDP, 1990, s. 12).

İGE'nin gelir boyutuna ilişkin göstergesi GSYH'dır. "*Brüt*" bu kavramdaki yanıltıcı kelimedir çünkü sermaye varlıklarındaki yıpranmayı hesaba katmaz ve doğal sermayeyi ve çevresel zararın (herkes tarafından karşılanan) sosyal maliyetlerini göz ardı etmektedir. Diğer gelire dayalı göstergeler, sermayeden gelen net akışlara ilişkin daha geniş bir bakış açısına sahip olup, doğal kaynakların tükenmesi ile emisyon ve

kirlilikten kaynaklanan zararlara göre ayarlanmaktadır. Basitlik sağlamak amacıyla, ayarlama, küresel toplam emisyonların her bir ülkeye verdiği gerçek zararları değil, her bir ülkenin emisyonlarını dikkate almaktadır (UNDP, 2020, s. 229-231).

2.2.3. İnsani gelişmenin ölçülmesi

İnsani Gelişme Raporları, 1990'dan bu yana, insani gelişmenin bir ölçüsü olarak UNDP tarafından yayınlanmaktadır. Ancak insani gelişme kavramı, İGE'nin kendisinden çok daha geniş bir anlam barındırmaktadır. İnsani gelişmenin pek çok hayati boyutu ölçülemez olduğundan, kapsamlı bir ölçüm, hatta kapsamlı bir göstergeler dizisi ortaya koymak oldukça zordur. Ancak insani gelişmenin basit bir bileşik ölçümü, bu sorunu etkili şekilde ortadan kaldırmaktadır. İGE, bir ülkedeki ekonomik kalkınma gelişimini üç temel boyutu esas alarak ölçer. İnsani gelişme; yaşam beklentisi, eğitim düzeyi (yetişkin okuryazarlığı ve birleşik ilk, orta ve yüksek öğrenime kayıt) ve düzeltilmiş gelir ile ölçülür (UNDP, 1998, s. 14-15).

Aşağıdaki formülde, kaynaklara erişim; ülkelerin kişi başına reel geliri, dolar cinsinden satın alma gücü paritesi (PPP\$) ile temsil edilir. Bu formülde Atkinson formülasyonundan faydalanılmıştır. İnsani Gelişme Endeksi'nin (Human Development Index-HDI) formülü aşağıdaki gibidir. Bu formüldeki $1 - \epsilon$ gelirin faydasının esnekliğini ifade etmektedir.

$$W_{(y)} = \left(\frac{1}{1-\epsilon} \right) y^{1-\epsilon} \quad (2.5.)$$

1994 yılından beri i ülkesi için İGE aşağıdaki formülden hesaplanmıştır:

$$İGE_i = \frac{1}{3} \sum_{j=1}^3 \left(\frac{X_{ij} - \min F_j}{\max F_j - \min F_j} \right) \quad (2.6.)$$

Bu formülde HDI Human Development Index yani insani gelişme endeksini ifade etmektedir. X_{ij} , i ülkesi için j bileşenin gerçek değeri ve minimum F_j ve maksimum F_j , dört kurucu gösterge için subjektif olarak sabitlenen minimum ve maksimum değerlerdir.

İGE, bir dizi temel yeteneği ölçmek için hala kullanışlıdır. Aslında İGE hiçbir zaman insani gelişmenin bütünlüğünü yansıttığını iddia etmemiştir. Karşılaştığımız zorluklar ve önümüzdeki olasılıklar her zaman tek bir ölçümün (hatta ne kadar iyi olursa olsun

bir avuç ölçümün) tek başına yakalayabileceğinden çok daha karmaşık, çok daha boyutlu ve birbirine bağlı olmuştur. Bu karmaşıklık daha fazla odaklanmayı gerektirmektedir. Yeni ölçümler bunların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (UNDP, 2020, s. 11).

Kalkınmanın nihai amacı insanlar olduğundan, genişletilmiş insan özgürlükleri yoluyla insani gelişmedeki ilerlemenin, insanların yalnızca ekonomik olarak daha üretken olmaları ve daha yüksek yaşam standartlarına sahip olmaları için değil, aynı zamanda kamusal alanda daha aktif katılımcılar olmaları için de araçlar yarattığını göstermektedir. Örnek olarak akıl yürütme ve sosyal normları değiştirme becerisi verilebilir. İnsani faaliyetin kalitesi, İnsani Gelişme Endeksi'ni oluşturan boyutlar olan daha iyi eğitim, daha iyi sağlık ve daha yüksek yaşam standartları ile artırılmaktadır. Uzun ömürlülük ve eğitimi, yalnızca insanların ekonomik açıdan daha üretken olmalarını sağladığı için değil, başlı başına değer verilen yetenekler olduğu için önemlidirler (UNDP, 2020, s. 42).

İGE sınıflandırmaları, bileşen göstergelerinin dağılım çeyreklerinden türetilen İGE sabit kesme noktalarına dayanmaktadır. Kesim noktaları, düşük insani gelişme için 0,550'den az, orta insani gelişme için 0,550-0,699, yüksek insani gelişme için 0,700-0,799 ve çok yüksek insani gelişme için 0,800 veya daha yüksek İGE'dir (UNDP, 2023, s. 270).

3. TEORİK YAKLAŞIMLAR VE LİTERATÜR İNCELEMESİ

Bu bölümde gelir dağılımı ve insani gelişme endeksi arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer çalışmalara yer verilecektir. Çalışmaların özetle neleri ortaya koyduğundan ve ilişkinin sonucundan bahsedilecektir.

3.1. Gelir Dağılımı ile İlgili Teorik Yaklaşımlar

Adam Smith öncesinden günümüze kadar ekonomi literatüründe gelirin toplumdaki bireyler ve sınıflar arasındaki dağılımına ilişkin teoriler geliştirilmiştir. Bununla birlikte, David Ricardo'nun Ekonomi Politîğinin ve Vergilendirmenin İlkeleri'nin önsözünde bölüşüm yasalarının belirlenmesinin “*ekonomi politîğinin temel sorunu*” olduğunu söylemesine rağmen, bu alan zaman zaman ana akım akademik araştırmalarında varlık göstermiştir. Bunun nedenlerinden biri, gelir dağılımı çalışmasının normatif eşitlik ve adalet konularıyla o kadar bağlantılı olmasıdır ki, konularının değerlerden arındırılmış bir versiyonunu takip etmeye hevesli birçok ekonomist bundan uzak durma eğiliminde olmuştur. Ancak diğerleri, bu bağlantıyı alanın özellikle çekici bir özelliği olarak görmüş ve gelir dağılımı analizinin pozitif ve normatif yönleri arasındaki ayrımı netleştirmek, başka bir deyişle açıklamayı gerekçelendirmeden ayırmak gibi bir zorluğun üstesinden gelmiştir. Normatif gelir dağılımı teorilerinin geliştirilmesi, yeniden dağıtım politikalarının analizi ile yakından ilişkilidir ve bu politikalar da gelir dağılımının pozitif analizini dikkate almak zorundadır (Atkinson ve Bourguignon, 2014, s. 4-5).

Gelir dağılımı ile ilgili teoriler Klasik iktisadın doğuşuyla başlamış ve gelişmesini sürdürmüştür. Hala gelir dağılımı ile ilgili teoriler üretilmeye ve araştırmalar yapılmaya devam etmektedir. Gelir dağılımı ile ilgili teorik yaklaşımlar şu şekilde sınıflandırılabilir: Klasik gelir dağılımı teorisi, Neoklasik gelir dağılımı teorisi, Keynesyen gelir dağılımı teorisi.

a) Klasik Gelir Dağılımı Teorisi: Gelir dağılımı, konusu gereği insanların hep ilgili olduğu bir konudur. Bu sebeple iktisatçılar tarafından çeşitli teoriler ortaya atılmış en uygun gelir dağılımı yöntemi belirlenmeye çalışılmıştır. Klasik iktisat yükselişini sanayi kapitalizmi evresinde yaşamıştır. Bu dönemde Klasik iktisat adına hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. Klasik iktisadın babası sayılan Adam Smith ve Klasik iktisada ciddi katkılar sağlayan John Stuart Mill gelir dağılımı ile ilgili çalışmalar

yürütmüşlerdir fakat bu çalışmalarda gelir dağılımı konusunu geniş bir şekilde ele almamışlardır. Bu sebeple Klasik gelir dağılımı teorisinde David Ricardo'nun fikirlerinden çokça bahsedilir (Yücel, 2011, s. 24). Klasik gelir dağılımı teorisini aralarında farklılıklar olduğu için Ricardocu gelir dağılımı teorisi ve Marksçı gelir dağılımı teorisi olarak ikiye ayırmak mümkündür.

i) David Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi: Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde üretim girdilerinin paylarındaki değişime odaklanılır. Ricardo, ekonomik faaliyetleri sanayi ve tarım olmak üzere ikiye ayırmıştır. Ona göre ekonomik gelişme için tarım daha önemlidir. Reel üretim üç faktör arasında paylaşılır, bunlar; rant, ücret ve kâr. Dört temel üretim faktöründen biri olan doğal kaynak, kendi özelliğinden dolayı bir fazlalık yaratır ve buna rant denir. Rant, marjinal arazi ile arazi hasılası arasında farka eşittir. Yine üretim faktörlerinden biri olan emek karşılığında ücret almaktadır. Ricardo'ya göre ücret ikiye ayrılır. Bunlar; piyasa ücreti ve doğal ücrettir. Bir diğer üretim faktörü olan girişimciliğin ortaya çıkardığı kâr, tüm kiraların ve ücretlerin ödendiği mali durumdan sonra geriye kalandır. Sonrasında yatırıma dönüşebileceğinden kâr oldukça önem arz etmektedir. Piyasa ücretinin doğal ücretten fazla gerçekleştiği zamanlarda nüfus artışı yaşanabilir çünkü nüfus ücrete bağlı olarak değişmektedir. Fakat sonrasında artan nüfus emek arzında artışa sebep olacağından ücretler tekrardan doğal seviyeye düşmektedirler. Ricardo'ya göre mevcut tarım yapılabilir toprak miktarı değişmediği için işgücünün artışı sonunda azalan verimler ortaya çıkmaktadır. Tarım üretimini artırmak için daha fazla işgücü kullanmak hem üretim maliyetlerini hem de mahsul fiyatlarını artırmaktadır. Mahsul fiyatlarının artışı doğrudan işgücünü etkilemektedir çünkü işgücü denilen kişilerde bu mahsulden satın alacaklardır. Bu mahsulü satın almaları için ücret artışına gidilmesi gerekmektedir çünkü işgücü minimum geçim seviyesini muhafaza etmelidir. Ücretlerin artmasıyla birlikte kuşkusuz kâr marjı da azalacaktır. Ricardo'nun azalan verimler kanunu ile açıkladığı üzere, rant miktarında da değişim yaşanmaktadır. Nüfusun artmasıyla birlikte tarım alanları genişlemedir yani tarım verimsiz arazilerde de yapılmaya başlanmalıdır. Bu sebeple, verimsiz topraklardaki maliyetlere göre belirlenen mahsul fiyatları toprak sahibine rant geliri sağlamaktadır (Pirimoğlu ve Dağdemir, 1988, s. 182-184).

ii) Karl Marks'ın Gelir Dağılımı Teorisi: Karl Marks da Ricardo gibi iktisadi anlamda bazı dengelerin bozulacağını öngörmüş, bu düşüncesini daha da ileri taşıyarak bir gün kapitalizmin yıkılacağını ve yerine sosyalizmin geleceğini düşünmüştür. Bu fikri, işçi ve köylülerin gelir dağılımından zaman geçtikçe daha az pay alacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır (Akın, 2015, s. 15). Marks, her ne kadar gelir dağılımı başlığı altında Klasik iktisatçılarla benzer görüşleri savunsa da bazı yönlerden farklılaşmıştır. Örneğin Marks, her toplum için tarihsel ilerleme adımlarının farklı gerçekleştiğini savunmaktadır fakat Marks'a göre Klasik iktisatçılar bunu fark edememişlerdir. Marks için gelir dağılımı ilişkilerini üretim ilişkileri tayin etmektedir. Diğer Klasik iktisatçılar için insan toplulukları işçiler, kapitalistler ve toprak sahibi kişiler olarak üçe ayrılırken Marks'a göre toplum, kapitalistler ve işçiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Marks toprak sahiplerini denklemden çıkarmıştır çünkü bu topluluğun eskisi kadar önemli olmadığını, eski ağırlığını yitirdiğini düşünmektedir. Marks aynı zamanda gelir dağılımı problemini sınıfsal pencereden değerlendirmektedir. Bu sebeple emek değer kuramını ortaya koymuştur. Marks, Ricardo'nun değer kuramından hareketle değer emekle ölçüldüğünü benimsemiştir. Marks meta için biri 'kullanım değeri' ve diğeri 'değişim değeri' olmak üzere iki farklı değer belirlemiştir. Marks'a göre, tüm üretim faktörleri arasından sadece emek değer fazlası oluşturabilmektedir. Bu sebeple, bütün değerler emeğe göre belirlenmelidir (Öztürk, 2010, s. 9-10). Marks, emek-değer konusunda Ricardo ile benzer fikirdedir ve onun düşüncelerini daha derli toplu bir şekilde açıklamıştır. İki teori arasındaki fark Ricardo'nun emek-değer teorisini göreceli fiyatları ifade etmek için kullanmasıdır. Marks, göreceli fiyatlarla ilgili bir varsayım ortaya koymamıştır (Kazgan, 1993, s. 290-291).

b) Neoklasik Gelir Dağılımı Teorisi: Neoklasik iktisat, Marks'ın iktisadi anlayışına tepki olarak doğmuştur (Yücel, 2011, s. 27). Neoklasikler kapitalizmi savunmuşlardır. Neoklasik gelir dağılımı teorisinin meydana gelmesinde iki iktisatçının katkılarından bahsetmek mümkündür. Bunlar Alfred Marshall ve John Bates Clark'tır (Tanrıverdi, 2007, s. 9). Neoklasik gelir dağılımı teorisini fiyat teorisinin alt başlığı olarak ele almaktadırlar. Neoklasik teorem, kâr oranının büyüme oranına eşit olması durumunda dengeli büyüme durumunda kişi başına tüketimin maksimuma çıkacağını belirtir. Böyle bir durumda ortalama tasarruf oranının nispi kâr payına eşit olması gerekir. Neoklasiklere göre, kâr oranı büyüme

oranına eşit olduğu sürece, tasarrufları kimin yaptığı hiç önemli değildir. Bu teoremi yorumlayan iktisatçı Paul Samuelson, gerçekte teknoloji ve üretimle ilgili bir teorem olması anlamında, tasarruf eğilimleriyle hiçbir ilgisi olmadığını belirtmektedir. Aynı yorum Robert Solow tarafından da yapılmıştır. Bu ifadeler doğrudur ancak bazı önemli açılardan yanıltıcıdır. Özel girişim ekonomisinde, kapitalistlerin ve işçilerin tasarrufları onların ellerinde servet birikimine yol açar ve gelir dağılımını daha fazla etkiler. Bu nedenle, neoklasik teoremin bireysel tasarruf eğilimleri ve gelir ve servet dağılımları hakkında özel çıkarımları olmalıdır. Ne kadar servet biriktirirlerse biriktirsinler, kapitalistlerin kapitalist, işçilerin de işçi olarak kaldığı bir durumdaki buna sermaye transferinin olmadığı durum denir, işçiler servet biriktirdikçe bazı işçiler kapitalist sınıfa geçebilir ve böylece sermaye işçilerden kapitalistlere akabilir. Bu anlamda neoklasik teorem ekonominin dağıtım ve harcama yönlerinden tamamen bağımsız değildir. Neoklasikler ölçeğe göre sabit getirilere tabi, sürekli bir şekilde farklılaşabilir bir toplam üretim fonksiyonu ortaya koymuşlardır ve bu üretim fonksiyonunda teknolojinin zaman içinde değişmeden kaldığını varsaymışlardır. Yani fonksiyondaki teknoloji sabittir (Sato, 1966, s. 331-332).

c) Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi: Keynes'e göre kapitalist bir ekonominin iki tane önemli, üzerinde tartışılması gereken sorunu vardır, bunlar; gelir dağılımı sorunu ve istihdam sorunudur. Keynes'e göre toplumun toplam geliri toplam üretim maliyetine eşit düzeydedir. Keynes geliri ikiye ayırmıştır. Birincisi tüketim mallarının üretiminden sağlanan gelirdir. İkincisi ise, yatırım mallarının üretiminden sağlanan gelirdir. Toplumun geliri yine toplumun kendi içinde ayrıldığı grupların kararlarına bağlıdır. Bu kararlar arasında; yatırımcıların yatırım kararları, işçilerin tüketim kararları, hükümetin para politikası kararları ve toplumun likidite kararları vardır. (Alkin, 1979, s. 131-132).

Keynes, on dokuzuncu yüzyılda Marks'ın ve hatta bugün Thomas Piketty'nin ilgisini çeken türden ücretler ve kâr arasındaki dağıtım sorunlarıyla daha az ilgileniyordu. Gelir dağılımının farklı bir yönüne yaptığı vurgu o kadar büyüktü ki Keynes, İstihdam, Faiz ve Para-Genel Teori kitabının ilk taslaklarında başlangıçta ücret/kar ilişkisi üzerine değil, bunun yerine ekonomideki değişikliklerin kritik etkisi üzerine geniş bir bölüm planlamıştır. Keynes, kitabında gelir dağılımı

konusu ile ilgili bir model oluşturmamıştır. Keynes'e göre faiz oranları, gelir kanalı ya da gelir dağılımı aktarım mekanizması olarak tanımlayabileceğimiz mekanizma üzerinden çok daha önemli bir rol oynuyordu. Milli gelirin önemli bir bileşeni olan faiz oranları, toplam efektif talebi, gelir kanalı yoluyla, faiz maliyeti kanalından çok daha fazla etkilemiştir (Seccareccia ve Lavoie, 2016, s. 200-208).

Keynes'in ayrıntılı bir şekilde ifade etmediği bölüşüm, büyüme ve gelir dağılımı konularını Post-Keynesyenler ifade etmektedir (Cin, 2012, s. 5). Gelir dağılımı problemleri Post-Keynesyen iktisat için önemli konulardan biridir. Post-Keynesyen gelir dağılımı teorisi Kaleckiye esasına dayanmaktadır. Polonyalı iktisatçı Michal Kalecki (1899-1970) Post-Keynesyen iktisadi anlayışın kurucularındandır. Post-Keynesyen çatısı altında birleşen iktisatçılar, Neo-Kaleckiye temeline dayanarak iktisadi politikalar geliştirmişlerdir. Neo-Kaleckiye temeline göre gelir bölüşümü toplam talebi etkilediği için denge işsizlik seviyesinin saptanmasında görev almaktadır. Post-Keynesyenler reel ücretlerin kısıtlanmasının, ülkenin makroekonomik verim gücünü artırma olasılığının olmayabileceğini düşünmektedirler (Akçoraoğlu, 2015, s. 116-117).

3.2. Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme Kavramları Arasındaki Teorik İlişki

Literatürde gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi açıklayan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar bu iki kavram arasındaki ilişkiyi hem teorik hem de sayısal veriler ile açıklamaktadırlar. Bu başlık altında gelir dağılımı ve insani gelişme kavramları arasındaki ilişki teorik açıdan açıklanacak ve sonrasında dünyadaki ve Türkiye'deki güncel durum hakkında bilgi verilecektir.

Gelir dağılımı, gelirin toplumdaki farklı gruplar arasında nasıl paylaşıldığını ifade etmektedir. Gelir eşitsizliğinin en yaygın ölçüsü, 0 ile 1 arasında değişen Gini katsayısıdır (Lambert, 2001, s. 55). Gelir dağılımı, kaynaklara erişim, sosyal hareketlilik ve genel refahın belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Piketty'nin (2014) belirttiği gibi, servet yoğunlaştığında, nüfusun çoğunluğu sağlık hizmetlerine, eğitime ve fırsatlara erişim konusunda problem yaşamaktadır (Piketty, 2014, s. 278).

İnsani gelişme, insanların seçeneklerini genişleten bir süreçtir. Prensip olarak bu seçenekler sonsuz olabilmekte ve zaman içinde değişebilmektedir. Ancak insani gelişmenin tüm düzeylerinde, insanların uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmesi, bilgi edinmesi ve iyi bir yaşam standardı için gerekli kaynaklara erişebilmesi üç temel seçenektir. Bu temel seçenekler mevcut değilse, diğer pek çok fırsat da erişilemez kılınmaktadır. Bu insani gelişme kavramına göre, gelir, önemli de olsa, insanların sahip olmak istedikleri seçeneklerden sadece biridir ancak hayatlarının tamamı değildir. Bu nedenle gelişme, gelir ve servetin artırılmasından daha fazlası olmalıdır. Yani, insani gelişmenin odak noktası yine insan olmalıdır (UNDP, 1990, s. 10).

İlk İnsani Gelişme Raporunda (UNDP, 1990) kullanıldığı şekliyle insani gelişme endeksinin, sırasıyla doğumda beklenen yaşam süresi, yetişkin nüfus içinde okuryazarlık oranı ve gayri safi yurtiçi hasılanın logaritması ile ilgili üç bileşeni vardır. Bu üçünden hem yaşam beklentisi hem de okuryazarlık kendi başlarına değerli görülebilmektedir ancak gelir, özünde diğer amaçlar için bir araçtır. Bu nedenle, gelirlerin dağılıma duyarlı bir şekilde ölçülmesine yönelik görüş, eşitlik için hem verimlilik hem de adalet argümanlarıyla çok sıkı bir şekilde ilişkilendirilebilmektedir (Anand ve Sen, 1994, s. 3). Gelir dağılımındaki eşitsizliğe dikkat çekerken, çeşitli alternatif eşitsizlik ölçüleri kullanmak mümkündür. Gelir dağılımına ilişkin belki de en yaygın bilgi Gini katsayısı ile elde edilen bilgidir. Bu eşitsizlik ölçütünün birçok sınırlaması vardır ve grup içi ve gruplar arası eşitsizlikler temelinde genel bir eşitsizlik tablosu oluşturmak için kullanımı özellikle kolay değildir. Öte yandan, kavramsal yorumlama açısından da bazı faydaları vardır. Hatta uygun fiyat endeksleri ile hesaplandığında, sıralama ağırlıklı bireysel gelir düzeylerine dayalı bir sosyal refah görüşünün Gini ile düzeltilmiş ortalama milli gelir tarafından iyi bir şekilde ifade edildiği gösterilebilir. Yani, G Gini katsayısı ve m ortalama milli gelir olduğunda, sıralama ağırlıklarına göre düzeltilmiş ortalama gelir, W, şu şekilde verilir:

$$W = m(1 - G) \quad (3.1.)$$

Bu model elbette birçok sınırlayıcı varsayıma sahiptir ve bireysel refahın veya sosyal refahın tek nihai kaynağı olarak metalara odaklanması açıkça büyük bir aşırı basitleştirme değildir. Ancak emtia yoğunluğu, insani gelişmenin diğer yönlerine odaklanan diğer kriterlerle desteklenebilir. Örneğin, daha gelişmiş ülkeler için (insani gelişmenin bir yönünü yansıtan) Gini düzeltmeli gelir ölçütlerini kullanma imkanı, yaşam beklentisi ve anne ölümleri ve çocuk (beş yaş altı) ölümleri gibi ilgili ölçütler ve ayrıca eğitim bilgileri sadece okuryazarlık değil, aynı zamanda orta ve yüksek eğitilmiş nüfus oranları ile desteklenebilir (Anand ve Sen, 1994, s. 4-5).

Gelir dağılımı ve insani kalkınma arasındaki ilişki, ekonomik büyüme ve sosyal refahın daha geniş dinamiklerini anlamak için temeldir (UNDP, 1990). Teorik bir perspektiften bakıldığında, gelir eşitsizliği nüfusun alt kesimlerinin kullanabileceği kaynakları sınırlandırarak insani gelişmenin önünde engeller yaratmaktadır. Deaton (2013), eşitsiz gelir dağılımının sosyal hareketliliği azalttığını, yoksulluğu kalıcı hale getirdiğini ve özellikle servetin birkaç kişinin elinde toplandığı gelişmekte olan ülkelerde sağlık ve eğitim eşitsizliklerini daha da kötüleştirdiğini savunmaktadır. Gelir eşitsiz bir şekilde dağıldığında, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim daha varlıklı kesimlerle sınırlı hale gelmekte ve bu da genel insani kalkınma ilerlemesini engellemektedir (Stiglitz, 2012).

İnsani gelişme, ekonomik büyüme ve gelir seviyelerinin ötesine uzanmaktadır. Amartya Sen'in “yapabilirlikler” yaklaşımı, insani kalkınma söyleminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Sen'e göre kalkınma, insanların yapabilirliklerinin, yani değer verdikleri ve değer vermek için nedenleri olan yaşamları sürdürebilme becerilerinin genişletilmesi olarak anlaşılmalıdır (Sen, 1999, s. 87). İGE sadece geliri değil, aynı zamanda eğitim ve yaşam beklentisini de içermekte ve refahın çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır (UNDP, 1990).

Ampirik kanıtlar gelir eşitsizliği ile insani gelişme arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Wilkinson ve Pickett (2011) daha fazla gelir eşitliğine sahip toplumların daha iyi sağlık sonuçlarına, daha yüksek eğitim seviyesine ve daha düşük suç oranlarına sahip olma eğiliminde olduğunu savunmaktadır (Wilkinson & Pickett, 2011). Tersine, yüksek gelir eşitsizliği seviyeleri, sosyal bölünmelere yol açtığı ve düşük gelirli grupların temel hizmetlere erişimini

sınırladığı için daha düşük insani kalkınma sonuçlarıyla ilişkilendirilmektedir (Stiglitz, 2012). Örneğin, Dünya Bankası (2006) aşırı gelir eşitsizliği olan ülkelerde, daha yoksul ailelerin çocuklarının okula gitme olasılığının önemli ölçüde daha düşük olduğunu, bunun da yoksulluk döngülerini sürdürdüğünü ve gelecekteki gelir potansiyelini sınırladığını tespit etmiştir (Dünya Bankası, 2006). Eğitime erişimdeki bu eksiklik, bir ülkenin İGE puanını doğrudan etkilemektedir çünkü eğitim, İGE'nin temel bileşenlerinden biridir (UNDP, 2020). Benzer şekilde, Deaton (2013) gelir eşitsizliğinin daha kötü sağlık sonuçlarına yol açtığının altını çizmektedir; çünkü zenginler daha iyi sağlık hizmeti alabilirken yoksullar yetersiz hizmetlerle mücadele etmektedir.

Artan oranlı vergilendirme, sosyal refah programları, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan kamu yatırımları gibi gelir eşitsizliğini azaltmayı amaçlayan yeniden dağıtım politikalarının hem ekonomik büyümeyi hem de insani gelişmeyi teşvik etmede önemli bir rol oynadığı gösterilmiştir. Genellikle başarılı yeniden dağıtım örnekleri olarak gösterilen İskandinav ülkeleri, düşük gelir eşitsizliği seviyelerini korumakta ve İGE gibi küresel kalkınma göstergelerinde üst sıralarda yer almaktadır. Bu ülkeler sosyal hizmetlere büyük yatırımlar yaparak tüm vatandaşların yüksek kaliteli sağlık hizmetlerine, eğitime ve sosyal güvenliğe erişimini sağlamaktadır (UNDP, 2020). Buna karşılık, Brezilya ve Güney Afrika gibi yüksek eşitsizlik seviyelerine sahip ülkeler, güçlü ekonomik büyüme dönemlerine rağmen benzer kalkınma sonuçlarına ulaşmakta zorlanmıştır. Bu örneklerde eşitsizlik, düşük gelirli grupların eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimini kısıtlayarak insani gelişme göstergelerindeki ilerlemeyi yavaşlatmıştır (Dünya Bankası, 2006).

Gelir dağılımı ve insani kalkınma arasındaki teorik ilişki hem ekonomik teoride hem de ampirik kanıtlarda iyi bir şekilde ortaya konmuştur. Eşitsiz gelir dağılımı, özellikle düşük gelirli grupların eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimini kısıtlayarak insani kalkınmayı önemli ölçüde engelleyebilir. Buna karşılık, daha adil gelir dağılımı bu hizmetlere daha geniş erişimi kolaylaştırarak insani kalkınma sonuçlarını iyileştirir. Politika yapımcılar eşitsizlik ve kalkınma konularıyla boğuşmaya devam ederken, adil büyümeyi teşvik eden ve genel refahı artıran yeniden dağıtıcı önlemlere öncelik vermek çok önemlidir.

3.3. Literatür İncelemesi

Bu bölümde gelir dağılımı, büyüme ve kalkınma arasındaki ilişki ve gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişki literatür ortaya konarak açıklanacaktır.

Tablo 3.1.'de eşitsizliğin temel sonuçları özetlenmektedir. Eşitsizlik tasarruf ve yatırım teşviklerini etkiler, bu da ekonomik büyüme ve yönetişimi doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Sağlık ve eğitim gibi kamu mallarına yatırım yapma kapasitesini azaltarak insani kalkınmayı, büyümeyi ve demokrasiyi etkilemektedir. Krediye sınırlı erişim nedeniyle beşeri sermaye kısıtlanır, bu da eğitim seviyelerini ve ekonomik büyümeyi engellemektedir. Eşitsizlik, daha yüksek vergilendirme ve yeniden dağıtım taleplerini tetikleyerek demokrasiye geçişi ve demokrasinin istikrarını etkilemektedir. Eşitsizliğin neden olduğu yüksek kutuplaşma düşük sosyal uyuma yol açar, siyasi şiddeti artırır ve siyasi istikrarı zayıflatmaktadır.

Tablo 3.1. Eşitsizliğin Ana Sonuçları ile İlgili Diyagram

KANAL	ETKİLER
Tasarruflar ve Yatırımlar	– Eşitsizlik tasarruf ve yatırım teşviklerini ve kurumsal kaliteyi etkiler; bu da büyümeyi doğrudan ve dolaylı olarak yönetim aracılığıyla etkiler.
Kamu Mallarına Yatırım	– Eşitsizlik, sağlık ve eğitim gibi kamu mallarına yatırım yapma kapasitesini etkiler, bu da büyüme, insani gelişim ve demokrasi üzerinde etkili olur.
İnsan Sermayesi	– Kredi kısıtlamaları nedeniyle insan sermayesi yetersiz kalır ve bu, eğitim düzeylerini ve ekonomik büyümeyi etkiler.
Vergi ve Yeniden Dağıtım	– Eşitsizlik, yüksek vergilendirme ve yeniden dağıtım taleplerine yol açar, bu da demokrasiye geçişi ve demokratik istikrarı etkiler.
Toplumsal İstikrar ve Polarizasyon	– Yüksek kutuplaşma, zayıf sosyal uyum ve düşük güvene yol açar, bu da sağlık ve demokrasi üzerinde olumsuz etkilere sahiptir.
Şiddet ve Siyasi İstikrar	– Güçlü kutuplaşma ve eşitsizlik, siyasi şiddet olasılığını artırır ve siyasi katılımı olumsuz etkiler.

Kaynak: Ferreira, Gisselquist ve Tarp, 2022.

3.3.1. Gelir dağılımı, büyüme ve kalkınma

Gelir dağılımı ile büyüme, kalkınma arasındaki ilişki, gelir eşitsizlikleri çeşitli sosyal, ekonomik ve insani sonuçları önemli ölçüde etkiler; bu sebeple gelir dağılımı, kalkınma ekonomisinde önemli bir konu olmuştur. Gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişki hem teorik hem de ampirik literatürde büyük ilgi gören karmaşık ve dinamik bir konudur. Gelir eşitsizliği ve ekonomik büyümenin birbiriyle ilişkili olduğu fikri on yıllardır ekonomik düşüncenin temel taşlarından biri olsa da gelir dağılımının yoksulluğun azaltılması, eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal hareketlilik gibi daha geniş kalkınma sonuçlarını nasıl etkilediği son yıllarda daha yoğun bir şekilde incelenmektedir.

Gelir dağılımında adaletli bir politika oluşturmak hükümetlerin görevleri arasındadır. Gelir dağılımında eşitsizliğin önüne geçilmeli ve sonraki adımlarda kalkınma gerçekleştirilmelidir (Eser ve Genç, 2020, s. 226). Gelir dağılımı, toplumun uyumunu etkilediği, herhangi bir ortalama kişi başına gelir için yoksulluğun boyutunu ve büyümenin yoksulluğu azaltıcı etkilerini belirlediği ve hatta insanların sağlığını etkilediği için kalkınma açısından son derece önemlidir (Stewart, 2000, s. 1).

Kurumlar gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişkinin şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Acemoğlu ve Robinson (2012), eğitime, sağlık hizmetlerine ve siyasi katılıma eşit erişim sağlayan kapsayıcı kurumların, adil gelir dağılımı ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için gerekli olduğunu savunmaktadır. Araştırmalar, güçlü kurumların daha adil kalkınma sonuçları elde etmenin anahtarı olduğu fikrini desteklemektedir. Örneğin, iyi işleyen demokratik kurumlara sahip ülkelerde hükümetlerin yeniden dağıtıcı politikalar uygulama ve kamu hizmetlerine yatırım yapma olasılığı daha yüksektir. Tersine, zayıf veya yozlaşmış kurumlara sahip ülkelerde eşitsizlik daha yüksek olma eğilimindedir ve kalkınma sonuçları genellikle daha kötüdür. Dünya Bankası (2006, s. 46), daha kapsayıcı kurumlara sahip ülkelerin daha düşük gelir eşitsizliği ve daha yüksek insani gelişme seviyelerine sahip olma eğiliminde olduğunu göstermiştir.

Ekonomik kalkınmayı açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Ekonomik kalkınma teorileri arasında Klasik (geleneksel) kalkınma teorileri, modern kalkınma teorileri ve sosyo-kültürel kalkınma teorileri bulunmaktadır. Klasik kalkınma teorilerine

göre; gelişmekte olan ülkeler kalkınmalarını büyüme teorisini kullanarak gerçekleştirebilirler (Karaca ve şahin, 2010, s. 43).

Acemoğlu ve Robinson (2012) gelir dağılımı ve kalkınmanın şekillendirilmesinde kurumların rolüne odaklanmıştır. Kaynaklara ve fırsatlara eşit erişim sağlayan kapsayıcı siyasi ve ekonomik kurumların, adil gelir dağılımı ve sürdürülebilir kalkınma için çok önemli olduğunu savunmuşlardır. Tersine, gücü ve zenginliği birkaç kişinin elinde toplayan çıkarıcı kurumlar, kalıcı eşitsizliğe yol açmakta ve uzun vadeli ekonomik ilerlemeyi engellemektedir. Araştırmaları, gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişkiye aracılık etmede kurumsal kalitenin önemini vurgulamaktadır.

Gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişkiye dair ilk tartışmalardan biri, Kuznets Eğrisi hipotezini ortaya atan Simon Kuznets'e aittir. Bu teori, ekonomik kalkınmanın ilk aşamalarında, ekonomiler tarımdan sanayiye geçtikçe gelir eşitsizliğinin arttığını, ancak uluslar daha zengin ve daha gelişmiş hale geldikçe sonunda azaldığını öne sürmektedir (Kuznets, 1955). Ampirik kanıtlar bu hipotezle ilgili karışık sonuçlar göstermiştir; bazı gelişmekte olan ülkeler bu ters U şeklindeki ilişkiyi sergilerken, diğerleri bu modeli takip etmemektedir.

Dollar ve Kraay (2002) gelir eşitsizliğinin yoksulluğu azaltma çabalarını nasıl etkilediğine dair ampirik kanıtlar sunmuştur. Eşitsizliğin yüksek olduğu ülkelerde, büyümeden elde edilen kazançların orantısız bir şekilde toplumun en varlıklı kesimleri tarafından ele geçirilmesi nedeniyle, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmada daha az etkili olduğunu bulmuşlardır. Bu durum, gelir dağılımını ele almadan sadece ekonomik büyümeye odaklanmanın gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu azaltmak için yeterli olmayabileceğini gösterdiğinden, kalkınma politikası açasından önemli sonuçlar doğurmaktadır.

Karşılaştırmalı çalışmalar, farklı bölgelerde gelir dağılımı ve kalkınma sonuçları arasındaki ilişkide keskin farklılıklar olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, nispeten düşük gelir eşitsizliği seviyeleriyle bilinen İşkandinav lkeleri, İGE gibi kalkınma göstergelerinde sürekli olarak iyi performans göstermektedir. Bu lkeler sosyal refaha, evrensel sağlık hizmetlerine ve kamu eğitimine öncelik vererek yüksek düzeyde insani gelişmeye yol açmaktadır (UNDP, 2020). Buna karşılık, Brezilya ve Meksika gibi yüksek gelir eşitsizliğine sahip Latin Amerika lkeleri, ekonomik

büyüme dönemleri yaşamalarına rağmen benzer kalkınma sonuçlarına ulaşmakta zorlanmaktadır (Dünya Bankası, 2006).

Gelir dağılımı ve kalkınma arasındaki ilişkiye dair literatür net bir fikir birliği ortaya koymaktadır. Bu fikir birliği, sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınmanın teşvik edilmesi için adil gelir dağılımının şart olmasıdır. Kuznets Eğrisi gibi ilk ekonomik modeller eşitsizliğin büyümenin gerekli bir yan ürünü olabileceğini öne sürerken, daha yeni araştırmalar aşırı eşitsizliğin beşerî sermaye gelişimi, sosyal istikrar ve ekonomik performans üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamaktadır. Literatürdeki örneklerin de gösterdiği gibi, yeniden dağıtımcı politikalara, eğitime ve sağlık hizmetlerine yatırım yapan ülkelerin uzun vadeli kalkınma ve refaha ulaşma olasılığı daha yüksektir.

Tablo 3.2. eşitsizliğin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğine dair ampirik kanıtlar sunmaktadır. Yüksek eşitsizliğin tasarruflar yoluyla büyümeyi artırdığı hipotezi karışık sonuçlara sahiptir; bazı kanıtlar bunu desteklerken diğerleri bunu reddetmektedir. Kredi piyasasındaki başarısızlıkların, yüksek eşitsizliğin büyümeyi olumsuz etkilediği bir kanal olduğu çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir. Yüksek eşitsizlik doğurganlık oranlarının artmasıyla bağlantılıdır ve bu da çeşitli ampirik çalışmalarda belirtildiği gibi büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Eşitsizliğin hükümet harcamaları ve vergilendirme yoluyla büyüme üzerindeki etkisi kısmen desteklenmekte, bunun kısa vadede daha önemli olduğunu gösteren kanıtlar bulunmaktadır. Yüksek eşitsizlik sosyo-politik istikrarsızlığa ve rant kollama davranışlarına yol açmakta, bu da birçok çalışmaya göre ekonomik büyümeyi engellediği görülmektedir.

Tablo 3.2. Eşitsizliğin Büyüme ile Bağlantılı Farklı Kanallarına Dair Ampirik Kanıtlar

HİPOTEZ	KANAL	AMPİRİK KANITLAR
Yüksek eşitsizlik büyümeyi artırır	Tasarruf	– Thorbecke ve Charumilind (2002) bazı hane içi mikro-veriler kullanarak kanıt bulmuşlardır ancak sonuçlar karışıktır. Barro (2000) bu hipotezi reddetmektedir.
	Kredi piyasası aksaklıkları	– Perotti (1996), Deininger ve Squire (1998) bu hipotezi desteklemektedir.
	Doğurganlık	– De la Croix ve Doepke (2003), Perotti (1996), Berg ve diğ. (2018) bu kanalı desteklemektedir.
	Hükümet harcamaları ve vergilendirme	– Perotti (1996) bu hipotezi kısmen desteklemektedir. – Sylwester (2000), bu hipotezin kısa vadede doğru olduğunu ancak uzun vadede geçerli olmadığını göstermektedir.
	Sosyopolitik istikrarsızlık ve rant arayışı	– Perotti (1996), Alesina ve Perotti (1996), Keefer ve Knack (2002) bu hipotezi desteklemektedir.

Kaynak: Ferreira, Gisselquist ve Tarp, 2022.

3.3.2. Gelir dağılımı ve insani gelişme

Ekonomik analizin önemli bir boyutu olan gelir dağılımı, bir ülkenin toplam gelirinin vatandaşlar arasında nasıl paylaştırıldığını ifade eder ve genellikle toplumun en zengin ve en yoksul kesimleri arasındaki eşitsizlikleri vurgulamaktadır. Bu dağılımdaki eşitsizliğin derecesi genellikle Gini katsayısı gibi ölçütlerle değerlendirilmektedir (Lambert, 2001, s. 55).

İnsani gelişme, insan özgürlüklerini genişletmek ve insanlara bir ya da daha fazla özel yol önermek yerine, farklı değerlerine göre kendi kalkınma yollarını çizmeleri için daha fazla seçenek sunmakla ilgilidir. İnsani kalkınma kavramı 30 yıl önce tam da kalkınmanın miyop tanımlarına bir karşı duruş olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme özellikle gelişmekte olan ülkeler için önemlidir; gelir düzeyinin yükseltilmesi her ülkede yoksulluk içinde yaşayanlar için hayati önem taşımaktadır. Ancak 2019 İnsani Gelişme Raporu'nun da vurguladığı gibi, pek çok

ülke için giderek daha önemli hale gelen sorular pastanın toplam büyüklüğü değil, dilimlerin göreceli büyüklüğü ile ilgilidir (UNDP, 2020, s. 6).

Gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişki literatürde birçok çalışma ile incelenmiştir. Gelir dağılımı ile İGE arasındaki ilişkiye dair bazı temel tezler, konuları ve vardıkları sonuçların özetleriyle birlikte aşağıda yer almaktadır. Gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişki, gelirdeki eşitsizliklerin daha geniş sosyo-ekonomik sonuçları nasıl etkilediğini ele alan önemli bir araştırma alanı olmuştur. Bu bölümde, bu karmaşık ilişkiyi çeşitli perspektiflerden inceleyen bazı önemli çalışmalar gözden geçirilmektedir.

Grimm ve diğ. (2010) 32 ülkeyi değerlendiren "İnsani Gelişmede Eşitsizlik" başlıklı ampirik bir çalışma yürütmüştür. İnsani Gelişme Endeksini (İGE) gelir dilimlerine göre hesaplamak için bir metodoloji geliştirmişler ve ülke içi önemli eşitsizlikleri ortaya çıkarmışlardır. Araştırmaları, daha zengin ülkelerin tüm beşte birlik dilimler arasında daha yüksek İGE değerleri sergileme eğiliminde olduğunu, ancak zengin ve yoksul arasındaki eşitsizliğin keskin bir şekilde devam ettiğini vurgulamaktadır. Bu çalışma, eşitsizliği azaltmak ve dengeli insani kalkınmayı teşvik etmek için hedefe yönelik müdahaleler yapılması argümanını desteklemektedir (Grimm ve diğ., 2010).

Zhang (2014) "Finansal Kalkınma ve Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki Üzerine İki Deneme" başlıklı doktora tezinde 16 ülkede finansal kalkınmanın gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Zhang'ın araştırması, finansal erişim ve istikrarın genel olarak gelir dağılımını iyileştirdiğini ve böylece insani kalkınmayı artırdığını göstermiştir. Ancak, finansal açıklık eşitsizliği azaltmada önemli bir etki göstermemiştir (Zhang, 2014).

Andersson (2017) "İsveç Gelir Dağılımı ve Servet Yoğunlaşması (1900-1985)" başlıklı tezinde 1900-1985 yılları arasında İsveç'te elde edilen verileri analiz etmiştir. Andersson, yüzyıl boyunca eşitsizlikte genel bir düşüş olmasına rağmen, gelir dağılımı sorunlarına ilişkin kamu söylemi ve farkındalığın arttığını tespit etmiştir. Bu durum, tarihsel ve kültürel faktörlerin eşitsizlik ve insani kalkınmaya ilişkin algı ve politikaları önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir (Andersson, 2017).

Wilkinson ve Pickett (2011) “The Spirit Level” adlı çalışmalarında gelir eşitsizliğinin yaşam beklentisinden ruh sağlığı ve eğitim düzeyine kadar bir dizi sosyal sonucu nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Araştırmaları, daha eşit toplumların, refah düzeylerinden bağımsız olarak, çok sayıda sosyal refah göstergesinde daha iyi performans gösterme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Örneğin, Japonya ve İskandinav ülkeleri gibi daha adil gelir dağılımına sahip ülkeler, daha yüksek düzeyde sosyal uyum ve daha düşük suç oranları bildirmektedir. Bu kanıtlar, gelir eşitsizliğinin ekonomik performansın ötesinde daha geniş insani gelişme sonuçlarının önemli bir belirleyicisi olduğunu göstermektedir (Wilkinson ve Pickett, 2011).

Ferreira ve Ravallion (2008) gelir dağılımı ve eğitime erişim arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Daha eşitsiz toplumlarda, düşük gelirli ailelerin çocuklarının okula gitme olasılığının daha düşük olduğunu, bunun da gelecekteki kazanç potansiyellerini sınırladığını ve yoksulluk döngülerini sürdürdüğünü bulmuşlardır. Eğitime erişimdeki bu eşitsizlik, işgücünün genel beceri düzeyini düşürdüğü ve verimlilik artışını engellediği için insani gelişme açısından uzun vadeli sonuçlar doğurmaktadır. Araştırmaları, gelir dağılımının eğitim fırsatlarını ve ekonomik hareketliliği şekillendirmedeki kritik rolünü vurgulamaktadır (Ferreira ve Ravallion, 2008).

İncelenen çalışmalar, gelir eşitsizliğinin insani kalkınmayı olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Daha adil bir gelir dağılımı, eğitim ve sağlık gibi temel insani kalkınma göstergelerinde önemli iyileşmelere yol açabilir. Bu bulgular, sürdürülebilir ve kapsayıcı insani kalkınmayı teşvik etmek için gelir eşitsizliklerini azaltmayı amaçlayan ekonomik ve sosyal politikalara duyulan kritik ihtiyacı vurgulamaktadır. Hedefe yönelik müdahaleler ve kapsamlı politika çerçeveleri yoluyla gelir eşitsizliğinin ele alınması, dengeli büyümenin teşvik edilmesi ve genel yaşam kalitesinin artırılması için elzemdir.

Tablo 3.3. gelir dağılımından etkilenen faktör ve büyüme arasındaki ilişkiye dair ampirik kanıtları özetlemektedir. Beklentilerin aksine, yüksek eşitsizliğin kamu eğitim harcamaları ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur. Çok sayıda çalışma, eşitsizlik ile ortaöğretime kayıt ve başarı arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Eşitsizliğin tüm bireylerin sağlığını olumsuz etkilediği çeşitli çalışmalarla desteklenmektedir. Mutlak gelir hipotezi, eşitsizliğin nüfus sağlığını etkilerken, herkesin sağlığını eşit derecede etkilemeyebileceğini öne sürmektedir.

Tablo 3.3. Gelir Dağılımı ve Büyüme Üzerine Ampirik Kanıtlar

ETKİLENEN FAKTÖR	ETKİLER	AMPİRİK KANITLAR
Eğitim	Eşitsizlik eğitim harcamalarını etkiler.	– Teoriye aykırı olarak, Sylwester (2000), yüksek düzeyde eşitsizliğin kamu eğitimi harcamalarıyla pozitif ilişki gösterdiğini belirtir.
	Eşitsizlik eğitim kayıtlarını ve başarısını etkiler.	– Birçok çalışma, eşitsizlik ile ortaöğretim kayıtları arasında negatif ilişki bulmuştur (Flug, Spilimbergo ve Wachtenheim 1998; Checchi 2003; Easterly 2007; Berg ve diğ. 2018; Esposito ve Villaseñor 2018; Madsen, Islam ve Doucouliagos 2018).
Sağlık	Eşitsizlik tüm bireylerin sağlığını etkiler.	– Wilkinson ve Pickett’in çalışmalarında güçlü destek bulunmuştur (Wilkinson ve Pickett 2006; Pickett ve Wilkinson 2015).
	Eşitsizlik nüfus sağlığını etkiler, ancak tüm bireylerin sağlığını etkilemeyebilir.	– Mutlak gelir hipotezi için güçlü destek vardır, bu hipoteze göre ortalama gelir ve sağlık arasındaki konkav ilişki mevcuttur (Wagstaff ve van Doorslaer 2000).

Kaynak: Ferreira, Gisselquist ve Tarp, 2022.

Tablo 3.4. ise eşitsizliğin çeşitli yönetim sonuçları üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. Eşitsizlik demokratikleşme ile negatif ilişkilidir ancak bazı çalışmalar bu ilişkinin makroekonomik koşullara bağlı olduğunu öne sürmektedir.

Eşitsizlik ve kurumsal kalite arasında negatif bir ilişki vardır ve bunun yolsuzluğun artmasıyla bağlantılı olduğunu gösteren kanıtlar mevcuttur. Eşitsizlik siyasi katılımı olumsuz etkilemektedir, ancak seçmen katılımı üzerindeki etkisi sınırlı görünmektedir. Genel olarak, eşitsizlik demokratik yönetişime ve kurumsal bütünlüğe zarar verme eğilimindedir.

Tablo 3.4. Eşitsizliğin Farklı Yönetişim Sonuçları Üzerindeki Etkilerine Dair Ampirik Kanıtlar

ETKİLENEN FAKTÖR	AMPİRİK KANITLAR	KAYNAKLAR
Demokrasi	– Eşitsizlik ve demokratikleşme arasında negatif bir ilişki bulunmuştur (Boix 2003) ancak bazı araştırmalar bu ilişkinin makroekonomik koşullara bağlı olduğunu öne sürmektedir (Dorsch ve Maarek 2020)	Boix (2003), Dorsch ve Maarek (2020)
Kurumsal Kalite	– Eşitsizlik ve kurumsal kalite arasında negatif bir ilişki bulunduğu gösterilmiştir (Chong ve Gradstein 2007; Kotschy ve Sunde 2017), özellikle yolsuzlukla ilgili kanıtlar vardır (Jong-Sung ve Khagram, 2005)	Chong ve Gradstein (2007), Kotschy ve Sunde (2017), Jong-Sung ve Khagram (2005)
Siyasal Katılım	– Eşitsizlik ve siyasi katılım arasında negatif bir etki gözlemlenmiştir (Solt 2008; Lengfelder 2019). – Ancak seçime katılım üzerindeki etkisi sınırlıdır (Stockemer ve Scruggs 2012).	Solt (2008), Lengfelder (2019), Stockemer ve Scruggs (2012)

Kaynak: Ferreira, Gisselquist ve Tarp, 2022.

4. AMPİRİK ANALİZ: OECD ÜLKELERİ İÇİN BİR UYGULAMA

Bu bölüm, eşitsizliğin insani gelişme sonuçları üzerindeki etkisini incelemek için veri odaklı metodolojiler kullanarak OECD ülkelerindeki gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ampirik ilişkiyi araştırmaktadır. OECD ülkelerine odaklanan bu analiz, gelir dağılımı ve sosyal politikalardaki farklılıkların eğitim, sağlık ve genel yaşam standardı gibi insani gelişme göstergelerinin şekillenmesinde kritik rol oynadığı gelişmiş ekonomilerin incelenmesine olanak tanımaktadır (Stiglitz, 2012). Bölüm 4.1'de bu ülkelerdeki gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki eğilimler incelenirken, Bölüm 4.2'de analizde kullanılan veri kaynakları, hipotezler ve ekonometrik yöntemler özetlenmektedir. Bu ampirik araştırmanın amacı, gelir eşitsizliğinin insani gelişmenin daha geniş yelpazesini ne ölçüde etkilediğini belirlemek ve mevcut durumu ortaya koymaktır (Sen, 1999; Piketty, 2014).

4.1. OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme

Gelir, belirli bir yılda hane halkının harcanabilir geliri olarak tanımlanmaktadır. Kazançlar, serbest meslek ve sermaye gelirleri ile kamu nakit transferlerinden oluşur: Hanelerin ödediği gelir vergileri ve sosyal güvenlik katkı payları düşülür. Hane halkının geliri, farklı büyüklükteki hanelerin ihtiyaçlarındaki farklılıkları yansıtacak bir düzenlemeyle, her bir üyeye atfedilir. Bireyler arasındaki gelir eşitsizliği burada beş göstergeyle ölçülmektedir. Gini katsayısı, nüfusun kümülatif oranlarının, aldıkları gelirin kümülatif oranlarıyla karşılaştırılmasına dayanır ve mükemmel eşitlik durumunda 0 ile mükemmel eşitsizlik durumunda 1 arasında değişir. S80/S20 en zengin %20'nin ortalama gelirin en fakir %20'ye oranıdır; P90/P10 dokuzuncu ondalık dilimin (yani en yüksek gelire sahip %10'luk kesimin) üst sınır değerinin ilk ondalık dilimin üst sınır değerine oranıdır; Medyan gelirin dokuzuncu ondalık dilimindeki üst sınır değerinin P90/P50'si; ve medyan gelirin P50/P10'unun ilk ondalık dilimin üst sınır değerine oranıdır. Palma oranı, harcanabilir geliri en yüksek olan %10'luk kesimin elde ettiği tüm gelirin, en düşük harcanabilir gelire sahip %40'luk kesimin aldığı tüm gelirden aldığı paya bölünmesiyle elde edilen orandır (OECD, 2024).

Aşağıdaki Tablo 4.1.'de OECD ülkelerinin 2001, 2011 ve 2021 yıllarındaki gelir eşitsizliği tablosu Gini katsayısı esas alınarak verilmiştir. Tabloya göre, Türkiye

gelir eşitsizliğinde hafif bir artış göstermiş ve 2001 yılında 0,40 olan Gini katsayısı 2021 yılında 0,41'e yükselmiştir. ABD eşitsizlikte bir azalma göstermiş, Gini katsayısı 2001'de 0,41 iken 2021'de 0,39'a düşmüştür. Avusturya, Almanya ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri, 20 yıllık dönemde Gini katsayılarının genellikle 0,25 ile 0,30 arasında kalmasıyla nispeten istikrarlı ve düşük eşitsizlik seviyelerini korumuştur. Meksika OECD ülkeleri arasında en yüksek eşitsizlik seviyelerinden birine sahip olmaya devam etmektedir, ancak 2001 yılında 0,50 olan Gini katsayısı 2021 yılında 0,45'e düşerek bir miktar iyileşme göstermiştir. Danimarka, İsveç ve Norveç gibi İskandinav ülkeleri, güçlü refah sistemlerini ve ekonomik eşitliklerini yansıtan düşük Gini katsayılarına sahiptir. Genel olarak, Gini katsayıları OECD ülkeleri genelinde gelir eşitsizliğinde farklı eğilimlere işaret etmekte olup, bazı ülkelerde iyileşme görülürken, diğerlerinde yıllar içinde eşitsizlik artmaktadır.

Tablo 4.1. Gelir Eşitsizliği – OECD Ülkeleri

ÜLKE	GİNİ 2001	GİNİ 2011	GİNİ 2021
ABD	0.41	0.39	0.39
Almanya	0.28	0.29	0.30
Avustralya	0.33	0.34	0.33
Avusturya	0.27	0.27	0.28
Belçika	0.28	0.28	0.28
Birleşik Krallık	0.36	0.36	0.36
Çekya	0.30	0.31	0.32
Danimarka	0.25	0.25	0.26
Estonya	0.32	0.32	0.32
Finlandiya	0.26	0.27	0.27
Fransa	0.29	0.29	0.29
Güney Kore	0.32	0.31	0.32
Hollanda	0.29	0.28	0.29
İrlanda	0.30	0.29	0.30
İspanya	0.32	0.32	0.32
İsrail	0.39	0.38	0.39
İsveç	0.25	0.25	0.26
İsviçre	0.27	0.28	0.29
İtalya	0.31	0.31	0.32
İzlanda	0.28	0.28	0.29
Japonya	0.30	0.32	0.32

Kanada	0.32	0.31	0.31
Kolombiya	0.33	0.33	0.33
Kosta Rika	0.48	0.49	0.49
Letonya	0.36	0.37	0.38
Litvanya	0.35	0.35	0.36
Lüksemburg	0.26	0.26	0.26
Macaristan	0.31	0.3	0.31
Meksika	0.50	0.47	0.45
Norveç	0.25	0.25	0.25
Polonya	0.33	0.34	0.35
Portekiz	0.34	0.35	0.34
Slovakya	0.26	0.26	0.27
Slovenya	0.28	0.27	0.28
Şili	0.47	0.46	0.46
Türkiye	0.40	0.40	0.41
Yeni Zelanda	0.34	0.33	0.33
Yunanistan	0.35	0.34	0.35

Kaynak: OECD, 2024.

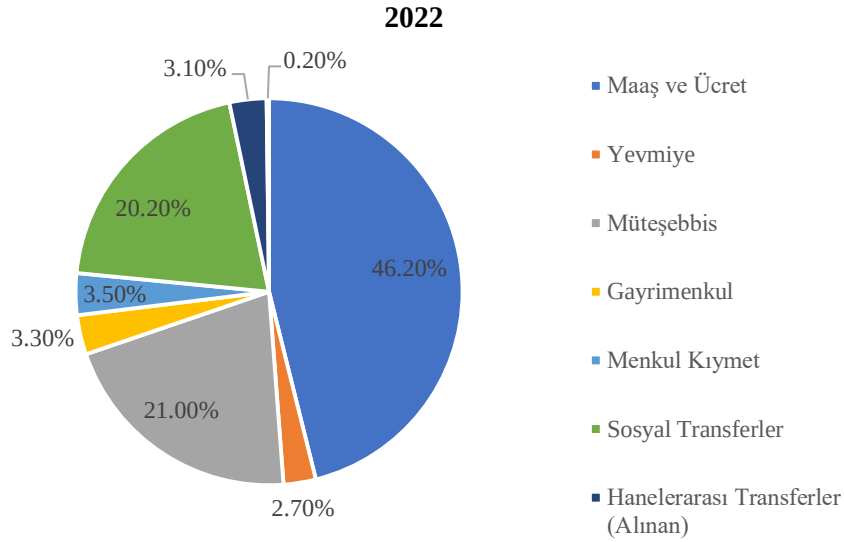
Gelir eşitsizliği ölçüleri, insanların hane halkı harcanabilir gelirine ilişkin verilere dayanmaktadır. Gelir eşitsizliği, maddi kaynakların topluma nasıl dağıtıldığının bir göstergesidir. Gelir eşitsizliği 2000’li yılların sonlarında OECD ülkeleri arasında önemli ölçüde farklılıklar göstermiştir. Türkiye en yüksek gelir eşitsizliğine sahip ülkeler arasında yer almıştır (Rodolfo, 2011, s.66).

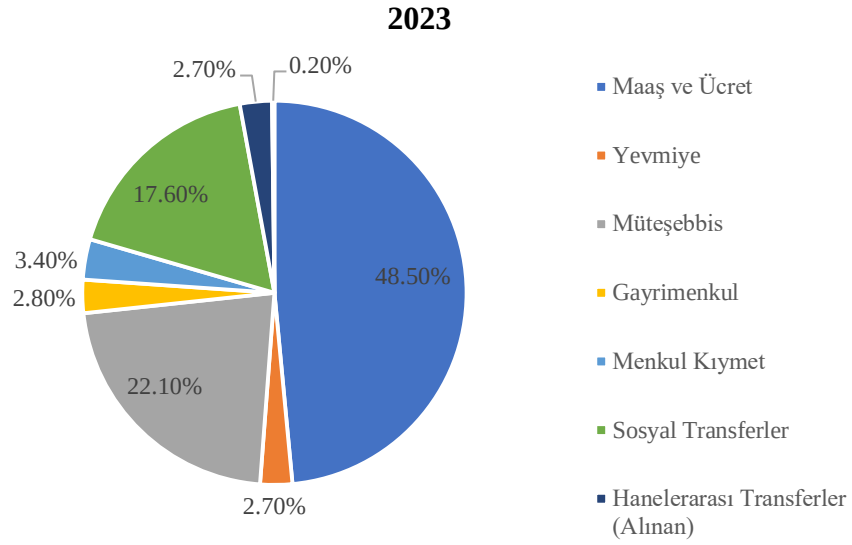
Gelir dağılımının dört çeşidi vardır. Bunlar: fonksiyonel, kişisel (bireysel), sektörel ve bölgesel gelir dağılımıdır. Gelir dağılımı üzerinde araştırma yapılmak istendiğinde bu dört çeşit kullanılarak incelenmektedir (Yar, 2015, s.11).

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim etmenlerinin toplam gelirden elde ettikleri payı araştırır ve ücret, rant, faiz ve kâr konularında bilgi vericidir. Gelişmekte olan ülkelerde fonksiyonel gelir dağılımı ile ilgili bilgilere erişmek zor bir iştir çünkü gelişmekte olan ülkelerde ücret, rant, faiz ve kâr kavramları tam anlamıyla birbirinden ayrılmamıştır (Kepenek ve Yentürk, 2001, s.458).

TÜİK, hane halkı gelir çeşitlerini; maaş ve ücret, yevmiye, müteşebbis, gayrimenkul, menkul kıymet, sosyal transfer, hanelerarası gelir transferler (alınan) ve diğer gelirler olarak sekize ayırmaktadır.

Aşağıdaki Şekil 4.1’de 2022 ve 2023 yılları için gelir çeşitlerine göre yüzdesel dağılım gösterilmektedir. 2022 yılı içerisinde gelir türlerine göre dağılıma bakıldığında en fazla oranın %46,2 ile maaş ve ücrete ait olduğu görülmektedir. İkinci sırada %21 ile müteşebbis yani girişimcinin geliri gelmektedir. Üçüncü en fazla oran %20,2 ile sosyal transferlerdir. Dördüncü sırada %3,5 ile menkul kıymet, beşinci sırada %3,3 ile gayrimenkul, altıncı sırada %3,1 ile hanelerarası transferler (alınan), yedinci sırada %2,7 ile yevmiye ve sekizinci sırada %0,2 ile diğer gelirler bulunmaktadır. 2023 yılının gelir çeşitlerinin dağılımına bakıldığında en yüksek pay 2022 olduğu gibi maaş ve ücrete aittir. Bu yıl içerisinde maaş ve ücretin payı %48,5 ile 2022 yılından %2,3 fazla gerçekleşmiştir. 2023 yılı içerisinde ikinci en büyük pay %22,1 ile müteşebbis gelirine aittir. Üçüncü sırada %17,6 ile sosyal transferler yer almaktadır. Dördüncü sırada %3,4 ile menkul kıymet, beşinci sırada %2,8 ile gayrimenkul, altıncı sırada %2,7’şer oranla hanelerarası transferler (alınan) ve yevmiye ve sekizinci sırada %0,2 ile diğer gelirler bulunmaktadır.

Şekil 4.1. Gelir Türlerine Göre Dağılım, 2022, 2023

Kaynak: TÜİK. 01.05.2024

Aşağıdaki Tablo 4.2. TÜİK'in 2024 yılı Ocak ayı içerisinde yayınlamış olduğu gelir dağılımı istatistiklerine dayanmakta olup 2014 yılı ile 2023 yılları arasında göstermektedir. Bu tabloda hane halkının %20'lik gruplara ayrıldığı görülmektedir. Bunlar; ilk %20 (en düşük), ikinci %20, üçüncü %20, dördüncü %20 ve son %20 (en yüksek) şeklindedir. Burada yıllara göre bakıldığında hangi %20'lik gelir grubunun toplam gelirden yüzde olarak ne kadar aldığı gözükmemektedir. Tablodaki verilerden görüldüğü üzere, ilk dört %20'lik gelir grubunun payında azalış yaşanırken son %20'lik gelir grubunun payında artış yaşanmıştır. Yine 2014-2023 yılları arasında son %20'lik gelir grubunun payının 2014 yılı ile 2018 yılları arasında artış gösterdiği, 2019 yılında %1,3 azalış gösterdiği, 2020 yılında %47,5'e ulaştığı, 2021 yılındaki düşüşten sonra 2023 yılına kadar artış gösterdiği gözlemlenmektedir.

Tablo 4.2. Sıralı %20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı (%), 2014-2023

Anket Yılı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Gelir Referans Yılı	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1. %20 (En düşük)	6,2	6,1	6,2	6,3	6,1	6,2	5,9	6,1	6,0	5,9
2. (%20)	10,9	10,7	10,6	10,7	10,6	10,9	10,6	10,8	10,4	9,8
3. (%20)	15,3	15,2	15,0	14,8	14,8	15,2	14,9	15,1	14,7	14,0
4. (%20)	21,7	21,5	21,1	20,9	20,9	21,4	21,1	21,3	20,9	20,5
5. %20 (En yüksek)	45,9	46,5	47,2	47,4	47,6	46,3	47,5	46,7	48,0	49,8

Kaynak: TÜİK, 2024.

Dünyadaki ve Türkiye'deki gelir dağılımı ile ilgili güncel durum açıklandıktan sonra insani gelişme konusu irdelenebilir. İGE'nin 2020 ve 2021'deki sert düşüşlerin ardından 2023'te rekor seviyelere ulaşacağı tahmin edilmektedir ancak bu ilerleme son derece dengesizdir. Zengin ülkeler rekor düzeyde insani gelişme kaydederken, dünyanın en yoksul ülkelerinin yarısı kriz öncesi ilerleme düzeylerinin altında kalmaktadır. Küresel eşitsizlikler, büyük ekonomik yoğunlaşma ile daha da artmaktadır. Küresel mal ticaretinin neredeyse % 40'ı üç veya daha az ülkede yoğunlaşmıştır ve 2021 yılında dünyanın en büyük üç teknoloji şirketinin her birinin piyasa değeri, o yıl ülkelerin yüzde 90'ından fazlasının GSYH'nı aşmıştır. 2023 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda, OECD üyesi 38 ülkenin tamamı, 2019 yılındaki seviyelerine kıyasla daha yüksek İGE puanları elde etmiştir. 2020 ve 2021'de İGE'lerinde düşüş yaşayan 35 en az gelişmiş ülke (AGÜ) arasında, yarısından fazlası (18 ülke) henüz 2019'daki insani gelişme seviyelerine ulaşamamıştır. Gelişmekte olan bölgelerin tamamı, 2019'dan önceki eğilime bağlı olarak beklenen İGE seviyelerine ulaşamamıştır. Daha düşük bir İGE yörüngesine kaymış gibi görünmektedirler ve bu da gelecekteki insani gelişme ilerlemesinde potansiyel kalıcı gerilemelere işaret etmektedir. İnsani gelişme

kayıplarının etkisi Afganistan ve Ukrayna'da keskin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Afganistan'ın İGE'si şaşırtıcı bir şekilde on yıl geriye giderken, Ukrayna'nın İGE'si 2004'ten bu yana en düşük seviyesine gerilemiştir. Rapor, popülist hükümetlere sahip ülkelerin daha düşük GSYH büyüme oranlarına sahip olduğunu gösteren araştırmalara atıfta bulunuyor. Popülist bir hükümet göreve geldikten on beş yıl sonra, kişi başına düşen GSYH'nın popülist olmayan bir hükümet senaryosuna göre yüzde 10 daha düşük olduğu tespit edilmiştir (UNDP, 2023).

Tablo 4.3.'te 38 OECD ülkesi için 2001, 2011 ve 2021 olmak üzere üç yıla ait İGE değerleri sunulmaktadır. Norveç, 2001 yılında 0,944 olan İGE değerini 2021 yılında 0,961'e yükselterek sürekli olarak üst sıralarda yer almaktadır. Meksika İGE'de istikrarlı bir artış gösterse de diğer OECD ülkelerinin çoğuna kıyasla daha düşük kalmaktadır. Türkiye, 2001 yılında 0,689 olan İGE değerini 2021 yılında 0,838'e yükselterek önemli bir gelişme sergilemektedir. Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkeleri yıllar içinde İGE'de istikrarlı bir ilerleme göstererek yaşam standartlarında ve eğitim seviyelerinde iyileşmeye işaret etmektedir. Lüksemburg, İsviçre ve Almanya gibi daha zengin Batı Avrupa ülkeleri gelişmiş sosyal ve ekonomik altyapılarını yansıtacak şekilde genellikle yüksek İGE değerlerine sahiptir. Veriler, bölgeye ve ekonomik koşullara bağlı olarak bir miktar değişkenlik göstermekle birlikte, bu ülkeler genelinde insani gelişimde genel bir ilerleme olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3. OECD Ülkeleri 2001, 2011 ve 2021 Yılı İGE Değerleri

ÜLKE	İGE 2001	İGE 2011	İGE 2021
ABD	0.927	0.91	0.921
Almanya	0.9	0.926	0.942
Avustralya	0.927	0.938	0.951
Avusturya	0.923	0.918	0.922
Belçika	0.92	0.886	0.922
Birleşik Krallık	0.918	0.895	0.93
Çekya	0.85	0.852	0.891
Danimarka	0.931	0.904	0.948
Estonya	0.885	0.888	0.919
Finlandiya	0.94	0.913	0.948
Fransa	0.904	0.884	0.903

Güney Kore	0.864	0.892	0.908
Hollanda	0.925	0.916	0.933
İrlanda	0.923	0.916	0.945
İspanya	0.885	0.878	0.905
İsrail	0.87	0.874	0.917
İsveç	0.939	0.93	0.947
İsviçre	0.934	0.949	0.961
İtalya	0.868	0.884	0.895
İzlanda	0.93	0.929	0.961
Japonya	0.914	0.889	0.912
Kanada	0.922	0.908	0.936
Kolombiya	0.735	0.762	0.752
Kosta Rika	0.8	0.88	0.92
Letonya	0.735	0.762	0.752
Litvanya	0.736	0.774	0.8
Lüksemburg	0.944	0.938	0.958
Macaristan	0.837	0.855	0.889
Meksika	0.746	0.76	0.758
Norveç	0.944	0.949	0.961
Polonya	0.846	0.851	0.876
Portekiz	0.87	0.865	0.866
Slovakya	0.815	0.844	0.882
Slovenya	0.758	0.819	0.855
Şili	0.815	0.839	0.882
Türkiye	0.689	0.74	0.838
Yeni Zelanda	0.912	0.908	0.938
Yunanistan	0.867	0.861	0.888

Kaynak: UNDP, 2001; UNDP, 2011; UNDP, 2021.

4.2. Uygulamada Kullanılan Veri, Hipotezler ve Metodoloji

Bu çalışmada, gelir dağılımı ile insani gelişme arasındaki ilişki OECD ülkelerinin verileri kullanılarak incelenmektedir.¹ Çalışma dönemi olarak 2004-2021 yılları arası seçilmiştir. Bu yıl aralığı seçimi, eksik verilerin varlığı ve dengeli panel veri seti oluşturulması tercihinden kaynaklanmaktadır.

¹ Çalışmada incelenen OECD ülkeleri: Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Costa Rica, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İsrail, İspanya, İsveç, İtalya, Litvanya, Letonya, Lüksemburg, Macaristan, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovenya, Yunanistan.

İnsani gelişmenin incelenmesi bağlamında, çeşitli sosyo-ekonomik faktörler devreye girmektedir. Bu bölüm, insani gelişme ile gelir eşitsizliği, kamu harcamaları, yatırım ve dışa açıklık gibi bazı temel ekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan verileri tanımlamayı ve açıklamayı amaçlamaktadır. Bu değişkenlerin her biri, ölçüm birimi ve kaynağıyla birlikte tanımlanarak bu faktörlerin nasıl etkileşime girdiğine dair kapsamlı bir genel bakış sağlanmaktadır. Bu çalışmada, İnsani Gelişme Endeksi bağımlı değişken olup Gini katsayısı, kamu harcamaları, yatırım ve dışa açıklık bağımsız değişkenlerdir (UNDP, 2023).

a) İGE, bir ülkenin üç temel boyuttaki ortalama başarılarını ölçen bileşik bir endekstir. Bu endeks; sağlık, eğitim ve insanca yaşam standardını konu edinmektedir. İGE insan refahını ve sosyo-ekonomik ilerlemeyi değerlendirmek için geniş bir ölçüt olarak hizmet etmektedir. İGE'nin ölçü birimi 0 ile 1 arasında değişmekte olup, daha yüksek değerler daha yüksek insani gelişme seviyelerine işaret etmektedir. İGE verileri Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın İnsani Gelişme Raporlarından (UNDP, 2023) elde edilmiştir.

b) Gini katsayısı, bir ülke içindeki gelir eşitsizliğinin bir ölçüsüdür. Ölçü birimi 0 ile 1 arasında değişmektedir. Yüksek değerler gelir dağılımındaki daha büyük eşitsizlikleri yansıtmaktadır. Gini katsayısı, gelirin bir nüfus içinde ne kadar eşitsiz dağıldığını belirlemeye yardımcı olur ve insani kalkınma üzerinde olası etkileri vardır. Yüksek eşitsizlik, nüfusun büyük bölümünün fırsatlara erişimini azaltabilmektedir. Gini katsayısına ilişkin veriler Dünya Bankası'nın veri tabanından alınmıştır.

c) Kamu harcamaları, ülkenin GSYH'nın bir yüzdesi olarak mal ve hizmetlere yapılan toplam kamu harcamalarını temsil etmektedir. Bu gösterge, hükümetin ekonomideki rolünü ve insani gelişmenin kritik bileşenleri olan sağlık, eğitim ve altyapı gibi kamu hizmetlerini etkileme potansiyelini ölçmektedir. Ölçü birimi GSYH yüzdesi şeklinde ifade edilmektedir. Kamu harcamaları ilişkin veriler Dünya Bankası'nın veri tabanından elde edilmiştir.

d) Genellikle brüt sabit sermaye oluşumu olarak adlandırılan yatırım, altyapı, makine ve bina gibi fiziksel varlıklara yapılan harcamaları içermektedir. Bir ülkenin ekonomik sağlığının ve büyüme kapasitesinin önemli bir göstergesidir.

Daha yüksek yatırım seviyeleri verimliliğin artmasına yol açabilir, bu da istihdam yaratarak ve gelirleri artırarak insani gelişmeyi desteklemektedir. Ölçü birimi GSYH yüzdesidir. Yatırım verileri Dünya Bankası'nın veri tabanından alınmıştır.

e) Dışa açıklık, bir ülkenin GSYH'sının yüzdesi olarak mal ve hizmet ihracat ve ithalatının toplamı olarak hesaplanmaktadır. Bu ölçü, bir ülkenin uluslararası ticarete ne ölçüde katıldığını yansıtmaktadır. Daha yüksek ticari açıklık seviyeleri genellikle küresel pazarlara, teknolojilere ve sermayeye erişim yoluyla daha fazla ekonomik büyümeye yol açar ve bu da insani kalkınma sonuçlarını iyileştirebilir. Ölçü birimi GSYH yüzdesidir. Ticari açıklığa ilişkin veriler Dünya Bankası'nın veri tabanından alınmıştır.

Leal (2021), Logar ve Nizami (2022) ve Parikh ve diğ. (2018); İGE'yi bağımlı değişken olarak belirlerken Gini katsayısını ise bağımsız değişken olarak belirlemiştir. Sulistyowati ve diğ. (2017), İGE'yi bağımlı değişken olarak belirlerken kamu harcamaları ise bağımsız değişken olarak belirlemiştir. Pişkin (2023), İGE'yi bağımlı değişken olarak belirlerken ticari açıklığı bağımsız değişken olarak belirlemiştir.

Tablo 4.4. Verilere İlişkin Özet Bilgiler

Veri İsmi	Simgesi	Birimi	Tanımı	Kaynak
İnsani Gelişme Endeksi	hdi	0-1 arasında değer alır.	Bir ülkenin sağlık, eğitim ve yaşam standardını ölçen bileşik bir endekstir (UNDP, 2023).	UNDP
Gini Katsayısı	gini	0-1 arasında değer alır.	0'ın mükemmel eşitliği ve 1'in maksimum eşitsizliği temsil ettiği bir gelir eşitsizliği ölçüsüdür (Dünya Bankası, 2020).	Dünya Bankası
Kamu Harcamaları	gov	GSYH Yüzdesi (%)'dir.	GSYİH'nin yüzdesi olarak ifade edilen, mal ve hizmetlere yapılan devlet harcamalarıdır (OECD, 2021).	Dünya Bankası
Yatırım	inv	GSYH Yüzdesi (%)'dir.	GSYİH'nin yüzdesi olarak altyapı ve ekipman dahil olmak üzere gayrisafi sabit sermaye oluşumudur (Dünya Bankası, 2020).	Dünya Bankası
Dışa Açıklık	open	GSYH Yüzdesi (%)'dir.	GSYİH'nin yüzdesi olarak ihracat ve ithalatın toplamı, bir ülkenin ticari entegrasyonunu gösterir (OECD, 2021).	Dünya Bankası

Kaynak: Tarafımızdan oluşturulmuştur.

Verilere ilişkin özet bilgiler yukarıdaki Tablo 4.4'te verilmiştir. Tablo, ülkelerin çeşitli sosyo-ekonomik yönlerini değerlendirmek için insani gelişme, gelir eşitsizliği, kamu harcamaları, yatırım ve dışa açıklık gibi temel göstergeleri sunmaktadır. Bu tabloda verilerin isimleri, simgeleri, birimleri, tanımları ve kaynakları gösterilmiştir.

Literatür ve teorik yaklaşımlar dikkate alınarak takip eden hipotezler oluşturulmuştur.

H1: *Gelir dağılımı iyileştikçe (Gini katsayısı 0'a yaklaştıkça) insani gelişme iyileşmektedir.*

H2: *Kamu harcamaları arttıkça insani gelişme iyileşmektedir.*

H3: *Yatırım harcamaları arttıkça insani gelişme iyileşmektedir.*

H4: *Dışa açıklık arttıkça insani gelişme iyileşmektedir.*

Bu verilere ve literatürdeki çalışmalara istinaden aşağıda gösterilen model oluşturulmuştur. Bu modelde; hdi, İnsani Gelişme Endeksini; gini, Gini katsayısını; gov, hükümet harcamalarını; inv, yatırımları ve open, dışa açıklığı temsil etmektedir. Bu modelde hdi bağımlı değişkenken gini, gov, inv ve open bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. U ise hata terimini ifade etmektedir. Çalışmada, ilgili dönem için verileri tam olarak bulunan 24 OECD ülkesi (N) modelde i ile ve 2004-2021 arasındaki 18 yıl (T) t ile gösterilmektedir.

$$hdi_{i,t} = \alpha + \beta_1 gini_{i,t} + \beta_2 gov_{i,t} + \beta_3 inv_{i,t} + \beta_4 open_{i,t} + u_{i,t} \quad (4.1.)$$

$$i = 1, \dots, 24 \text{ ve } t = 1, \dots, 18$$

Yukarıdaki model, İGE'nin gelir eşitsizliği, hükümet harcamaları, yatırım ve dışa açıklıktan etkilendiğini ifade etmektedir. Her bir katsayı (β), ilgili bağımsız değişken ile İGE arasındaki ilişkinin gücünü ve yönünü gösterir. Hata terimi modele dahil edilmeyen diğer faktörleri açıklamaktadır. Verilerin önündeki katsayıların işaretlerine ilişkin beklentiler şu şekildedir: β_1 'in eksi değer alacağı tahmin edilmektedir çünkü daha yüksek bir Gini katsayısı, daha düşük insani gelişme seviyesi anlamına gelmektedir, tersi de doğrudur. Daha yüksek eşitsizlik, genel refahı artırmak için gerekli olan eğitim, sağlık hizmetleri ve diğer kaynaklara erişimi sınırlayarak daha düşük bir İGE'ye yol açabilir. β_2 'nin pozitif değer alacağı

tahmin edilmektedir çünkü özellikle sağlık, eğitim ve refah gibi sosyal hizmetlere yapılan daha yüksek devlet harcamaları insani gelişme sonuçlarını iyileştirme eğilimindedir. β_3 'ün pozitif değer alacağı beklenmektedir çünkü özellikle altyapı, eğitim ve sanayi alanlarındaki yatırımlar ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik eder. Daha fazla yatırım iş fırsatlarını, hizmetlere erişimi ve gelir düzeyini artırarak İGE'ye olumlu katkıda bulunur. β_4 'ün pozitif değer alacağı beklenmektedir çünkü dışa açıklık, rekabeti, inovasyonu ve dış pazarlara erişimi teşvik ederek ekonomik büyümeyi artırabilir, bu da yaşam standartlarını ve insani gelişmeyi iyileştirebilir. Ticarete daha açık olan ülkeler daha yüksek gelire, teknoloji ve hizmetlere daha iyi erişime sahip olma eğilimindedir ve bu da daha yüksek İGE'ye katkıda bulunur.

Bu ampirik analize, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusallık olup olmadığını kontrol etmek için Varyans Şişkinlik Faktörü (VIF) hesaplanarak başlanmıştır. VIF, bir regresyon katsayısının varyansının diğer değişkenlerle olan eşdoğrusallık nedeniyle ne kadar büyüdüğünü ölçmektedir. Tipik olarak 10'un üzerinde olan yüksek bir VIF değeri, bir değişkenin diğer değişkenlerle yüksek oranda ilişkili olduğunu ve bunun da modelin tahminini bozabileceğini göstermektedir.

Bunu takiben, kullanılan panel verisi için sabit etkiler mi yoksa rassal etkiler tahmincisinin mi daha uygun olacağını belirlemek için Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Hausman testi, benzersiz hataların (bireysel etkiler) bağımsız değişkenlerle ilişkili olup olmadığını değerlendirmektedir. Sıfır hipotezi reddedilirse, bireye özgü etkilerin bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğunu varsayan sabit etkiler modelinin daha uygun olduğunu göstermektedir. Tersine, sıfır hipotezi reddedilmezse, bireysel etkiler ile bağımsız değişkenlerle arasında korelasyon olmadığını varsayan rassal etkiler modeli tercih edilmektedir. Bu durumda, Hausman testi sabit etkiler modelinin daha iyi bir seçim olduğunu göstermiştir. Ayrıca modelin uyumu ve sağlamlığı R-kare ve F-testi kullanarak değerlendirilmiştir. R-kare, sabit etkiler modelinin uyum kalitesini ölçerken, anlamlı bir F-testi sonucu da modelin genel anlamlılığını teyit etmiştir. Ayrıca, olası değişen varyansları düzeltmek için vce (robust) standart sapmaları uygulayarak standart sapmaların güvenilir ve sağlam olması sağlanmıştır. Bu prosedür, değişen varyansa dayanıklı standart sapmalar üreterek modelin

güvenilirliğini artırdığı ve daha doğru hipotez testlerine olanak tanıdığı için kritik öneme sahiptir.

Dengeli (balanced) panel veri seti olması için eksik verileri olan ülkeler çıkartılmıştır ve 24 ülke için 18 yıllık veriden 432 gözlem elde edilmiştir. Tablo 4.5., analizde kullanılan bağımlı değişken ve bağımsız değişkenler için tanımlayıcı istatistikleri sunmaktadır.

Tablo 4.5. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Min	Maks
hdi	432	0.8850	0.0397	0.731	0.949
gini	432	0.3274	0.0539	0.237	0.506
gov	432	20.1157	3.1838	12.02	27.935
inv	432	21.8480	4.4063	10.6874	54.2742
open	432	109.7568	62.5762	23.3927	393.1412

İnsani Gelişme Endeksi (hdi), Gini katsayısı (gini), devlet harcamaları (gov), yatırım (inv) ve dışa açıklık (open), her biri OECD ülkelerindeki 432 gözleme dayanmaktadır. HDI'nın ortalama değeri 0.8850 ve standart sapması 0.0397'dir, bu da bu ülkelerdeki insani gelişme seviyelerinin nispeten yüksek ve değişkenliğinin düşük olduğunu göstermektedir. Gözlemlenen minimum HDI 0.731 ve maksimum 0.949'dur, bu da örneklemdeki tüm ülkelerin nispeten yüksek bir kalkınma aralığında olduğunu göstermektedir. Gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısının ortalaması 0.3274, standart sapması ise 0.0539'dur. Gini endeksi 0.237 ile 0.506 arasında değişmekte olup, örneklemdeki ülkeler arasında gelir dağılımında orta düzeyde eşitsizliğe işaret etmektedir. Gini katsayısı ne kadar yüksekse, gelir dağılımı o kadar eşitsiz demektir. Devlet harcamalarının ortalama düzeyi GSYH'nin yüzde 20.1157'si olup standart sapması 3.1838'dir. Bu aralık yüzde 12.02 ile yüzde 27.935 arasında değişmekte olup OECD ülkeleri arasında kamu harcamalarının büyüklüğünde önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Ortalama yatırım seviyesi GSYH'nin yüzde 21.8480'i olup standart sapması 4.4063'tür ve yüzde 10.6874 ile 54.2742 arasında değişmektedir. Bu geniş aralık, örnek ülkeler arasında yatırım oranlarında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Dışa açıklık değişkeni 109.7568 ortalama değer ve 62.5762

standart sapma ile en yüksek değişkenliğe sahiptir. Minimum değeri 23.3927 ve maksimum değeri 393.1412 olup bazı ülkelerin uluslararası ticarete son derece açık olduğunu, bazılarının ise ticarete çok daha az açık olduğunu göstermektedir. Bu tanımlayıcı istatistikler temel değişkenlere genel bir bakış sağlamakta ve ekonometrik analiz için gerekli olacak veri setindeki çeşitliliği vurgulamaktadır.

4.3. Bulgular

Ekonometrik analizde korelasyon matrisi, birden fazla değişken arasındaki korelasyon katsayılarını gösteren bir tablodur. Matristeki her bir hücre, iki değişken arasındaki korelasyonu göstermekte ve birlikte hareket etme derecelerini yansıtmaktadır. Korelasyon katsayısı -1 ile 1 arasında değişmektedir. Burada 1 değeri mükemmel pozitif korelasyonu, -1 değeri mükemmel negatif korelasyonu ve 0 değeri ise değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermektedir (Gujarati ve Porter, 2009). Korelasyon matrisi, regresyon tahminlerinin istikrarını ve yorumlanabilirliğini etkileyebilecek bağımsız değişkenler arasındaki potansiyel çoklu doğrusal bağlantı sorunlarını belirlemek için yararlı bir teşhis aracıdır (Wooldridge, 2012). Korelasyon matrisi, belirli değişkenlerin modele dahil edilmesinin çoklu doğrusallığa yol açıp açmayacağını gösterebilir. Korelasyonların gücünü ve yönünü inceleyerek, bağımsız değişkenlerin güçlü bir eşdoğrusallık sergilemediğinden emin olunur ve böylece regresyon sonuçlarının güvenilirliğini artırır (Stock & Watson, 2020).

Aşağıdaki korelasyon matrisini gösteren Tablo 4.6., beş değişken arasındaki ilişkileri içermektedir. hdi ile gini arasındaki korelasyon -0.5372 olup orta düzeyde negatif bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu, gelir eşitsizliği (gini) arttıkça insani gelişmenin (hdi) azalma eğiliminde olduğunu göstermektedir. hdi ve hükümet harcamaları arasındaki korelasyon değeri 0.3656 olup zayıf pozitif bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu, GSYH yüzdesi olarak daha yüksek devlet harcamasına sahip ülkelerin daha yüksek bir İGE'ye sahip olma eğiliminde olduğu anlamına gelmektedir. hdi ve yatırım arasındaki korelasyon -0.0053 olup, yatırım seviyeleri ile hdi arasında zayıf bir ilişki olduğunu göstermektedir. hdi ve dışa açıklık arasındaki korelasyon 0.1662 olup zayıf bir pozitif ilişki göstermektedir. Ticarete daha açık olan ülkeler biraz daha yüksek İGE seviyelerine sahip olma eğilimindedir. Değerlerin 1'e çok yakın olmaması da endojenlik probleminin

olmadığını göstermektedir. Bu tablo, veri setindeki insani gelişme, eşitsizlik ve devlet harcamaları, yatırım ve dışa açıklık gibi ekonomik değişkenler arasındaki bağlantılara genel bir bakış sunmaktadır.

Tablo 4.6. Korelasyon Matrisi

	hdi	gini	gov	inv	open
hdi	1.0000				
gini	-0.5372	1000			
gov	0.3656	-0.4869	1000		
inv	-0.0053	-0.2163	-0.0862	1000	
open	0.1662	-0.3318	-0.2143	0.1356	1000

Modele yerleştirilmek üzere 24 ülkeden ve 18 yıldan toplam 432 gözlem bulunmaktadır ve panel veri seti oluşturulmuştur. Eğer birim ve zaman sayısı 25'ten küçük ise bu panel veri setlerinde yatay kesit bağımlılığı, birim kök testleri ve durağanlık analizleri yerine sabit etkiler veya rassal etkiler tahmincilerinden birinin kullanılması tavsiye edilmektedir (İşcanoğlu ve diğ., 2019; Sohag ve diğ., 2018; Topcu, 2022). Bu durumda, sabit etkiler mi yoksa rassal etkiler tahmincisinin mi kullanılacağını Hausman testi belirlemektedir.

VIF (Variance Inflation Factor), çoklu doğrusal bağlantıyı (multicollinearity) kontrol etmek amacıyla yapılan bir testtir. Çoklu doğrusal bağlantı, bağımsız değişkenler arasında yüksek bir doğrusal ilişki olduğunda ortaya çıkar ve bu durum regresyon analizinin doğruluğunu olumsuz etkileyebilmektedir. VIF sonuçları şu şekilde yorumlanır: 1'e yakın değerler bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olmadığını belirtir. 1 ile 5 arasında değerler kabul edilebilir düzeyde çoklu doğrusal bağlantı olduğunu ifade eder, ciddi bir sorun teşkil etmez. 5 ve üzeri değerler çoklu doğrusal bağlantı problemi oluşturabileceği için dikkat edilmelidir. 10 ve üzeri değerler güçlü bir çoklu doğrusal bağlantı probleminin olduğunu ve modele müdahale edilmesi gerektiğini ifade eder Örneğin, bağımsız değişkenlerin bir kısmı çıkarılabilir veya birleştirilebilir (Gujarati & Porter, 2009).

Yapılan test sonucunda ortalama VIF değerinin 1.55 olması, bağımsız değişkenler arasında düşük düzeyde çoklu doğrusal bağlantı olduğunu göstermektedir. Bu değer, kabul edilebilir aralıkta olduğu için ciddi bir sorun teşkil etmez. Bu durumda

modelde çoklu doğrusal bağlantının önemli bir etkisi olmadığı sonucuna varılabilir.

Tablo 4.7. VIF Değeri

Değişken	VIF değeri
gini	1,92
gov	1.74
open	1.42
inv	1.11

Hausman testi, panel veri analizinde sabit etkiler (FE) veya rassal etkiler (RE) modelinin kullanılıp kullanılmayacağını belirleyen önemli bir araçtır. Birime özgü etkilerin (bir ülkenin kendine has özellikleri gibi) bağımsız değişkenlerle ilişkili olup olmadığını test etmektedir. Sıfır hipotezi (H_0) rastgele etkiler modelinin uygun olduğunu, yani birime özgü etkiler ile bağımsız değişkenler arasında korelasyon olmadığını varsayarken, alternatif hipotez (H_1) bu tür korelasyonları hesaba kattığı için sabit etkiler modelinin daha uygun olduğunu öne sürmektedir. Test, her iki modelden elde edilen katsayıları karşılaştırır ve fark istatistiksel olarak anlamlıysa sabit etkiler modeli tercih edilir. Fark anlamlı değilse, rassal etkiler modeli kabul edilir (Baltagi, 2008; Wooldridge, 2012). Tablo 4.8'e göre sabit etkiler ana tahminci olmuştur fakat karşılaştırma yapabilmek amacıyla model tahminlerini gösteren tabloda hem sabit etkiler modeli sonuçlarına hem de rassal etkiler modeli sonuçlarına yer verilecektir.

Tablo 4.8. Hausman Testi

chi2	32.67
Prob > chi2	0.0000

Eğer modelde heteroskedastisite veya seri korelasyon varsa, modele robust standard errors (güvenilir standart hatalar) ekleyerek tahminler güvenilir hale getirilebilir. Çalışmada STATA koduna *vce(robust)* eklenerek bu yapılmıştır, eklenti modeli güvenilir hale getiren bir adımdır.

Aşağıdaki Tablo 4.9.'da sabit etkiler ve rassal etkiler modellerinin tahmin sonuçları yer almaktadır. Sabit etkiler ve rassal etkiler modeli sonuçları karşılaştırma amaçlı bir

arada verilmiş, bulgular yorumlanırken sabit etkiler tahmincileri kullanılmış ve her bir değişkenin hdi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Katsayıların yönü, anlamlılık seviyeleri (p-değerleri) ve etkilerin büyüklüğüne odaklanarak her bir değişkenin hdi üzerindeki etkisini değerlendirilmektedir.

Tablo 4.9. Tahmin Sonuçları²

Değişkenler	hdi	hdi	hdi	hdi
gini	-0.2677* (0.1379)	-0.2704** (0.1178)	-0.2717* (0.1391)	-0.2650** (0.1211)
gov			0.0015 (0.0015)	0.0014* (0.0015)
inv	-0.0009** (0.0004)	-0.0010** (0.0004)	-0.0007* (0.0004)	-0.0008* (0.0004)
open	0.0005*** (0.0001)	0.0004*** (0.0001)	0.0005*** (0.0001)	0.0005*** (0.0001)
sabit	0.9326*** (0.0534)	0.9439*** (0.0465)	0.8955*** (0.0677)	0.9061*** (0.0606)
R²	0.3456	0.3435	0.3553	0.3536
Prob > F	0.0000	0.0000	0.0000	0.0000
Tahminci	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler	Sabit Etkiler	Rassal Etkiler

*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1. Sağlam standart hatalar parantez içinde verilmiştir.

Değişen varyansa ve seri otokorelasyona dayanıklı standart hatalar rapor edilmiştir

Modele sabit etkiler tahmin sonuçlarının katsayıları yazıldığında aşağıdaki ekonometrik ifade elde edilmektedir:

$$hdi = 0.8955 - 0.2717gini + 0.0015gov - 0.0007inv + 0.005open + \varepsilon \quad (4.2.)$$

Bulgulara dayalı olarak aşağıdaki yorumlar yapılabilmektedir:

² Model tahminlerinde heteroskedastisite ve otokorelasyon sorunlarına karşı çeşitli testler uygulanmıştır. İlk olarak, White testi ile heteroskedastisite varlığı test edilmiştir. Ek olarak, veriler üzerinde Clustered Standart Hatalar ve Driscoll-Kraay Standart Hataları ile yapılan tahminler, heteroskedastisite ve otokorelasyonun etkisini azaltarak güvenilir sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır. Sabit ve rassal etkiler modelleri için yapılan tahmin sonuçları, vce (robust) seçeneği ile elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bu doğrultuda, kullanılan yöntemlerin tahmin sonuçlarının sağlamlığını ve güvenilirliğini desteklediği görülmüştür. Bu çalışmada sunulan sonuçlar, heteroskedastisite ve otokorelasyona karşı dayanıklı yöntemler kullanılarak güvenilir şekilde raporlanmıştır.

1. Gini katsayısının negatif olması, Gini katsayısındaki bir artışın, İGE'ni düşürdüğünü göstermektedir. Yani, gelir eşitsizliğinin artması, insani gelişmişlik seviyesini olumsuz etkilemektedir. Ancak tahmincinin olasılık değeri 0.063'tür, yani %5 anlamlılık seviyesinde anlamlı değildir. Bu nedenle, gini'nin hdi üzerindeki etkisi marjinal olarak anlamlı sayılabilir. Daha düşük gelir eşitsizliği, hdi'nin artmasına katkı sağlayabilir, ancak bu etki çok güçlü değildir. Modele göre, Gini katsayısı 0.1 birim artığında (örneğin 0.40'tan 0.50'a yükseldiğinde), hdi 0.02717 birim azalmaktadır (0.02717×0.1). H1 hipotezi kabul edilmektedir.
2. Kamu harcamalarının GSYH içindeki payı (yüzde cinsinden) İGE üzerinde pozitif bir etkiye sahip gibi görünmektedir ancak bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir çünkü olasılık değeri 0.326'dır, yani %5 seviyesinde anlamlı değildir. Buna göre, modelde kamu harcamalarının insani gelişmişlik üzerinde etkisi gösterilememektedir. Dolayısıyla H2 hipotezi kabul edilememektedir.
3. Yatırımların GSYİH içindeki payı negatif bir katsayıya sahiptir, yani yatırımlarda bir artış, İGE'yi düşürüyor gibi görünmektedir. Yatırımlar %1 artarsa (örneğin %20'den %21'e çıkarsa), hdi 0.0007 birim azalmaktadır. Ancak, bu negatif etki istatistiki olarak yeteri kadar anlamlı değildir çünkü olasılık değeri 0.068'tir, yani %5 anlamlılık seviyesinin hemen üzerindedir. Yatırımların İGE üzerindeki negatif etkisi beklentinin aksinedir ve daha fazla incelenmesi gerekmektedir. H3 hipotezi reddedilmektedir.
4. Dışa açıklık (toplam ticaret hacmi, yani ihracat ve ithalatın GSYH içindeki payı), İGE üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu, dış ticaret hacmindeki artışın insani gelişmişlik seviyesini artırdığını göstermektedir. Modele göre, dışa açıklık %1 artarsa (örneğin %60'dan %61'e çıkarsa) İGE 0.005 birim artmaktadır. Olasılık değeri 0.000'dır, yani bu etki istatistiksel olarak son derece anlamlıdır. Dışa açıklığın artması, ülkenin refah düzeyini ve ekonomik büyümesini artırabilir ve bu da İGE'yi yükseltebilmektedir. Ticaretin artması, ekonomik birimlere daha fazla kaynak ve fırsatlar sağlayarak yaşam kalitesini artırabilmektedir. H4 hipotezi kabul edilmektedir.

5. Sabit terim, hdi'nin bağımsız değişkenler hesaba katılmadığında ortalama seviyesini temsil etmektedir. Bu modelde sabit terimin 0.8955 olması, diğer değişkenler sabitken hdi'nin 0.8955 olacağını göstermektedir.

Neticede, bulgulara göre ; Gini katsayısı, İGE'yi negatif etkilemektedir. Gelir eşitsizliğinin azalması, insani gelişmişlik seviyesini artırabilmektedir. Kamu harcamaları, İGE üzerinde pozitif bir etkiye sahip olsa da bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yatırımlar, İGE üzerinde negatif bir etki yaratıyor gibi görünmektedir ancak bu sonuç anlamlı değildir ve beklentinin aksine sonuç vermektedir. Dışa açıklık, İGE'yi pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Dış ticaret hacmi artışı, insani gelişmişliği artıran önemli bir faktördür. Bu sonuçlar, özellikle dışa açıklığın İGE üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, gelir eşitsizliğinin de İGE üzerinde zayıf bir etki yaratabileceğini göstermektedir.

Modelin genel performansını kontrol etmek için R^2 (within) ve F-testi değerleri de Tablo 4.9.'a eklenmiştir. R^2 değerinin 0.355 olması, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken olan hdi'nin varyansının yaklaşık %35.5'ini açıkladığını göstermektedir. Modelin bağımlı değişkeni açıklama gücü orta düzeydedir ve panel veri analizi için kabul edilebilir bir seviyedir. F testi olasılığının 0.05'ten küçük olması, bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni anlamlı bir şekilde açıkladığını, yani seçilen bağımsız değişkenlerin toplam model için anlamlı katkı sağladığını ifade etmektedir. Sonuçlar modelin açıklayıcılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Sabit etkiler modelinin doğru model olup olmadığını kontrol etmek için Hausman testi yapılmış ve sonuçlara istinaden sabit etkiler tahmincileri kullanılmıştır. VIF testini uygulayarak bağımsız değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantıyı (multicollinearity) kontrol edilmiştir. VIF testinin sonucu 3'ün altında çıkmıştır, yani çoklu doğrusal bağlantı düşük düzeydedir. Heteroskedastisite ve seri korelasyon sorunlarını düzeltmek için vce (robust) komutu ile güvenilir standart hataları kullanılmıştır. Bu nedenle, elde edilen bulgularlar bu panel veri seti için güvenilirdir.

Leal (2021), Gini katsayısı ile ölçülen gelir eşitsizliğinin İGE üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olduğu sonucuna vararak, daha yüksek eşitsizliğin çeşitli ülkelerde insani gelişme ilerlemesini sınırlayabileceğini belirtmektedir. Logar ve Nizami (2022), Gini katsayısının İGE'nin önemli bir belirleyicisi olduğunu ve gelir

eşitsizliğin azaltılmasının insani gelişmedeki gelişmelere katkıda bulunduğunu tespit etmiştir. Parikh ve diğ. (2018), gelir eşitsizliğinin hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde insani gelişmeyi engellediği sonucuna varmıştır. Sulistyowati ve diğ. (2017) kamu harcamalarının, özellikle de eğitim ve sağlığa yapılan harcamaların insani gelişmeyi önemli ölçüde artırdığını vurgulamaktadır. Pişkin (2023), ticari açıklığın ekonomik büyümeyi teşvik ederek gelişmekte olan ekonomilerde insani gelişmeyi olumlu yönde etkilediği ve bunun da İGE'yi artırdığı sonucuna varmıştır. Yukarıda bahsi geçen çalışmaların sonuçları bu çalışmada elde edilen sonuçlar ile örtüşmektedir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Gelir dağılımı kavramının bağlama göre değişen birçok tanımı mevcuttur. Bu çalışmada odaklanılan anlam, milli gelirin ekonomik faktörler arasındaki dağılımıdır. İGE, insan gelişiminin üç temel boyutunda ortalama başarıyı değerlendirmeye yönelik özet bir ölçüdür. Bunlar; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve makul bir yaşam standardıdır.

Gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişki, özellikle gelir eşitsizliği ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sıkı bir şekilde iç içe geçtiği OECD ülkeleri bağlamında çok önemli bir konudur. Bu konunun önemi, yoksulluğu azaltmayı, yaşam kalitesini artırmayı ve adil büyümeyi teşvik etmeyi amaçlayan politikalara bilgi sağlama kabiliyetinde yatmaktadır. Bu alandaki teorik gelişmeler, adil gelir dağılımının eğitim, sağlık hizmetleri ve istihdam fırsatları gibi kaynaklara erişimi artırdığı ve bunun da insani gelişmeyi teşvik ettiği fikrine dayanmaktadır. Öte yandan, yüksek gelir eşitsizliği bu temel hizmetlere erişimi sınırlandırarak ilerlemeyi engelleyebilir ve olumsuz sosyal ve ekonomik sonuçlara yol açabilir. Teorik yaklaşımlar, orta düzeyde eşitsizliğin bazı bağlamlarda ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini ancak aşırı eşitsizliğin genellikle uzun vadeli insani gelişmeye zarar verdiğini öne sürmektedir. Bu çalışma, gelir dağılımının insani gelişme sonuçlarını nasıl etkilediğini değerlendirmek için OECD ülkelerine odaklanarak bu tartışmayı ele almaktadır.

Bu çalışma, 2004-2021 yılları arasında OECD ülkelerinde Gini katsayısı ile ölçülen gelir dağılımı ile İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile temsil edilen insani gelişme arasındaki ilişkiyi analiz eden ampirik bir çalışmadır. Panel veri analizini kullanan bu çalışmada insani gelişme endeksi bağımlı değişkenken, Gini katsayısı, kamu harcamaları, yatırım ve dışa açıklık gibi değişkenler bağımsız değişkenlerdir. Çeşitli ekonometrik yöntemler kullanılarak model tahmin edilip hipotezler araştırılmıştır. Bulgular, daha yüksek gelir eşitsizliği seviyelerinin, İGE puanlarındaki düşüşte görüldüğü gibi, daha düşük insani gelişme sonuçlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu durum, daha adil gelir dağılımının eğitime, sağlık hizmetlerine ve daha iyi yaşam standartlarına erişimi iyileştirerek insani gelişmeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

Bu bulgular ışığında, politika yapıcılar gelir eşitsizliğini azaltmayı amaçlayan yeniden dağıtımcı politikalara öncelik vermelidir. Aşamalı vergilendirme, sosyal hizmetlere

yönelik kamu harcamalarının artırılması ve işgücü piyasasının kapsayıcılığını hedefleyen politikalar adil bir büyüme için elzemdir. Kamu harcamalarının İGE üzerindeki etkisini daha kapsamlı analiz edebilmek için, bu harcamaların alt başlıklara ayrılarak (örneğin, eğitim, sağlık ve transfer harcamaları gibi) incelenmesi, transfer harcamalarının insani gelişmeye katkısının daha ayrıntılı değerlendirilmesine imkan tanıyacaktır. Ayrıca, eşitsizliği daha da kötüleştirmekten kaçınmak için ticari açıklığın artırılması, faydaların özellikle dezavantajlı gruplar için olmak üzere nüfus genelinde yaygın bir şekilde paylaşılmasını sağlayan güvencelerle eşleştirilmelidir. İnsani gelişme ile iyi yönetim arasında ilişki kuran ampirik çalışmaların bulguları dikkate alınarak, modele iyi yönetim unsurlarını yansıtan değişkenlerin eklenmesi, İGE'yi artırma yönündeki politikaların analizine katkı sağlayabilir.

Bununla birlikte, bu çalışmanın bazı sınırlamaları vardır. Yalnızca OECD ülkelerine odaklanmaktadır, bu da bulguların bu grubun dışındaki ülkelere, özellikle de farklı ekonomik yapılar ve kalkınma aşamalarına sahip olanlara uygulanabilirliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, çalışma eşitsizliğin temel ölçütü olarak Gini katsayısına dayanmakta, servet eşitsizliği gibi diğer boyutları hariç tutmaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalar, kapsamı daha geniş bir ülke grubunu ve diğer eşitsizlik göstergelerini içerecek şekilde genişletebilir. Ayrıca, yönetim ve siyasi istikrar gibi kurumsal faktörlerin gelir dağılımı ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi şekillendirmedeki rolü de araştırılabilir. Ayrıca, zaman olarak uzun boylamsal çalışmalar eşitsizlik ve insani gelişme arasındaki ilişkinin yıllar içinde nasıl geliştiğini daha fazla araştırabilir.

KAYNAKLAR

- Abu-Bader, S., & Abu-Qarn, A. S. (2008). Financial development and economic growth: The Egyptian experience. *Journal of Policy Modeling*, 30(5), 887-898.
- Acemoğlu, D. & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. New York, NY: Crown Business.
- Akçoraoğlu, A. (2015). Gelir dağılımı ve iktisadi büyüme: Post-Keynesyen modeller ve politika analizi. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 26(96), 91-126.
- Akın, F. (2015). Gelir dağılımı ve gelir dağılımı müdahale gereği. *İş ve Hayat*, 1(1), 9-24.
- Aktan, Ç. C., & Vural, İ. Y. (2002). Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri. C. Can Aktan (Ed.). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde* (19-38). Ankara: Hak İş.
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European Economic Review*, 40(6), 1203-1228.
- Alkin, E. (1979). Keynesyen gelir dağılımı teorisi ve Kaldor modeli. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 130-159.
- Altıntaş, N. (2017). *Finansal gelişme ile gelir dağılımı ilişkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Anand, S. & Sen, A. (1994). Human development index: Methodology and measurement. *Human Development Occasional Papers (1992-2007)*, HDOCPA-1994-02.
- Anand, S. & Sen, A. (2000). The income component of the human development index. *Journal of Human Development*, 1(1), 83-106.
- Andersson, F. (2017). Swedish Income Distribution and Wealth Concentration 1900-1985: The interconnection between data and contemporary news outlets.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik büyüme, kalkınma ve gelir dağılımı. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52.

- Atkinson, A. B. & Bourguignon, F. (2014). Introduction: Income Distribution and Economics. Anthony B. Atkinson, François Bourguignon (Ed.). *Handbook of Income Distribution Volume 1* içinde (1-58). Amsterdam: North-Holland.
- Atkinson, A. B. (1970). On the measurement of inequality. *Journal of Economic Theory*, 2(3), 244-263.
- Baltagi, B. H. (2008). *Econometric analysis of panel data*. Chichester, UK: Wiley.
- Barro, R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5-32.
- Berg, A., Ostry, J. D. & Zettelmeyer, J. (2018). What makes growth sustained? *Journal of Development Economics*, 95(2), 323-335.
- Björklund, A. (1991). Unemployment and income distribution: Time-series evidence from Sweden. *The Scandinavian Journal of Economics*, 93(3), 457-465.
- Boix, C. (2003). *Democracy and redistribution*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Bükey, A. M. & Çetin, B. I. (2017). Türkiye’de gelir dağılımına etki eden faktörlerin en küçük kareler yöntemi ile analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 103-117.
- Checchi, D. (2003). Inequality in incomes and access to education: A cross-country analysis (1960–95). *Labour*, 17(2), 153-201.
- Chong, A. & Gradstein, M. (2007). Inequality and institutions. *The Review of Economics and Statistics*, 89(3), 454-465.
- Cin, M. F. (2012). *Post-Keynezyen iktisat*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Conceição, P. & Ferreira, P. (2000). The young person's guide to the Theil index: Suggesting intuitive interpretations and exploring analytical applications. *UTIP Working Paper*, 14.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 59, 89-132.
- Çelik, A. (2004). AB ülkeleri ve Türkiye’de gelir eşitsizliği: Piyasa dağılımı–yeniden dağılım. *Çalışma ve Toplum*, 3, 53–91.

- Çetin, B. I. (2013). *İktisadi sistemler bağlamında gelir dağılımı-kredi ekonomisi ilişkisi ve Türkiye*. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- De la Croix, D. & Doepke, M. (2003). Inequality and growth: Why differential fertility matters. *American Economic Review*, 93(4), 1091-1113.
- Deaton, A. (2013). *The great escape: Health, wealth, and the origins of inequality*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Deininger, K. & Squire, L. (1998). New ways of looking at old issues: Inequality and growth. *Journal of Development Economics*, 57(2), 259-287.
- Dilik, S. (1976). *Servetin geniş kitlelere yayılması*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Dollar, D., & Kraay, A. (2002). Growth is good for the poor. *Journal of Economic Growth*, 7, 195-225.
- Dorfman, R. (1979). A formula for the Gini coefficient. *The Review of Economics and Statistics*, 61(1), 146-149.
- Dorsch, M. T. & Maarek, P. (2020). Inequality, growth, and economic downturns. *Economic Modelling*, 92, 129-145.
- DPT. (1994). Gelir dağılımı ve politikaları. *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- DPT. (2001). Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele. *Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, (2599). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Dünya Bankası. (2006). *World development report: Equity and development*. World Bank.
- Easterly, W. (2007). Inequality does cause underdevelopment: Insights from a new instrument. *Journal of Development Economics*, 84(2), 755-776.
- Erdoğan, S. (1994). *İslam ekonomisinde gelir ve sermaye*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Ersezer, D. (2004). Türkiye'de 1980 sonrası dönemde kamu harcamalarının gelir dağılımı üzerine etkileri [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Akdeniz Üniversitesi.

- Eser, L. Y. & Genç, M. C. (2020). Gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkisi: OECD ülkeleri örneği. *Maliye Dergisi*, 178, 224-239.
- Esposito, G. & Villaseñor, P. (2018). Income inequality and school enrollment in Mexico: Evidence from the 2010 census. *Economics of Education Review*, 66, 1-9.
- Felderer, B. & Homburg, S. (1994). Makro iktisat ve yeni makro iktisat. *Science*, 1999, 2003-2005.
- Ferreira, I. A., Gisselquist, R. M., & Tarp, F. (2022). On the impact of inequality on growth, human development, and governance. *International Studies Review*, 24(1).
- Flug, K., Spilimbergo, A. & Wachtenheim, E. (1998). Growth, inequality, and poverty: Cross-country evidence. *Journal of Development Economics*, 55(1), 5-29.
- Grimm, M., Harttgen, K., Klasen, S., Misselhorn, M., Munzi, T., & Smeeding, T. (2010). Inequality in human development: An empirical assessment of 32 countries. *Social Indicators Research*, 97, 191-211.
- Gujarati, D. N. (2009). *Basic econometrics*. New York, NY: McGraw-Hill Education.
- Güçlü, S. & Bilen, M. (1995). 1980 sonrası dönemde gelir dağılımında meydana gelen değişimler. *Yeni Türkiye Dergisi*, 6, 160-171.
- Güder, F. (2019). Yüksek Gelirli Ülkelerde Gelir Dağılımını Etkileyen Faktörler. *Fiscaoeconomia*, 3(2), 198-216.
- Gülmez, A. & Altıntaş, N. (2015). Türkiye’de ticari açıklık ve enflasyonun gelir dağılımına etkisi: Ekonometrik bir analiz. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 31-44.
- Güven, A., Dalgıç, B. & Tansel, A. (2014). Gelir hareketliliği eşitsizlikleri azaltabilir mi? Türkiye örneği. *Koç University-TÜSİAD Economic Research Forum Working Paper Series*, 2014/7.
- Haq, M. U. (1995). *Reflections on human development*. Oxford, UK: Oxford University Press.

- Hopkins, M. (1991). Human development revisited: A new UNDP report. *World Development*, 19(10), 1469-1473.
- Hyman, D. N. (1983). *Public finance*. Chicago: The Dryden Press.
- İşcanoğlu Çekiç, A. & Gültekin, H. (2019). *R uygulamalı panel veri analizi ve ampirik bir uygulama*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Jong-Sung, Y. & Khagram, S. (2005). A comparative study of inequality and corruption. *American Sociological Review*, 70(1), 136-157.
- Kazgan, G. (1993). İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keefer, P. & Knack, S. (2002). Polarization, politics, and property rights: Links between inequality and growth. *Public Choice*, 111(1-2), 127-154.
- Kepenek Y. & Yentürk, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Kotschy, R. & Sunde, U. (2017). Income inequality and political institutions: The role of political polarization. *European Economic Review*, 92, 141-161.
- Kravis, I. B. (1960). International differences in the distribution of income. *The Review of Economics and Statistics*, 408-416.
- Kubar, Y. (2011). Bir iktisat politikası amacı olarak gelir dağılımı: Türkiye örneği (1994-2007) analizi. *Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 227-246.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28.
- Lambert, P. J. (2001). *The distribution and redistribution of income*. Manchester, UK: Manchester University Press.
- Leal, J. (2021). The effect of income inequality on human development [Yayımlanmamış bitirme projesi]. Georgia Institute of Technology.
- Lengfelder, C. (2019). Exploring dynamics of inequality in human development. *2019 UNDP Human Development Report, Background Paper*, No. 3-2019.

- Leontief, W. (1983). Technological advance, economic growth, and the distribution of income. *Population and Development Review*, 9(3), 403-410.
- Levine, R. (1997). Financial development and economic growth: Views and agenda. *Journal of Economic Literature*, 35(2), 688-726.
- Logar, B., & Nizami, N. (2022). Impact of income inequality on human development in emerging economies-a panel data analysis. *Research Square*. DOI: <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-1894034/v1>
- Madsen, J. B., Islam, R. & Doucouliagos, H. (2018). Inequality, financial development, and economic growth: Evidence from OECD countries. *Journal of Economic Growth*, 23(4), 437-456.
- McGillivray, M., & White, H. (1993). Measuring development? The UNDP's human development index. *Journal of International Development*, 5(2), 183-192.
- McNeill, D. (2007). Human development: The power of the idea. *Journal of Human Development*, 8(1), 5-22.
- Merton, R. C. & Bodie, Z. (1995). A Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment. Dwight B. Crane, Kenneth A. Froot, Scott P. Mason, André Perold, Robert C. Merton, Zvi Bodie, Erik R. Sirri, Peter Tufano (Ed.). *The Global Financial System: A Functional Perspective* içinde (3-31). Boston: Harvard Business School Press.
- Morris, M. D. (1979). Measuring the condition of the world's poor. The physical quality of life index.
- Noorbakhsh, F. (1998). A modified human development index. *World Development*, 26(3), 517-528.
- OECD (2024). *Income inequality*. <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>, 05.05.2024.
- Orhan, A. & Demir, S. (2019). *Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçümünde Gini katsayısı mı Theil endeksi mi?* II. International Conference on Empirical Economics and Social Sciences, Balıkesir, Türkiye.

- Oshima, H. T. (1962). The international comparison of size distribution of family incomes with special reference to Asia. *The Review of Economics and Statistics*, 439-445.
- Öçal, T. (1990). İktisat. Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Matbaası.
- Öz, S. (2019). Gelir dağılımında Gini katsayısı ve p80/p20 oranı arasındaki ilişkiler: 2000-2016 dönemi Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(35), 587-605.
- Özbek, H., & Keskin, Y. (2007). *Gelir dağılımı ölçütleri ve Türkiye 'de gelir dağılımı*. Nobel Yayın.
- Özdemir, M. Ç. (2017). Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, N. & Göktolga, Z. G. (2010). Yoksulluk ve gelir bölüşümünü belirlemede kullanılan ölçütler. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(34), 3-25.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1(24), 1-24.
- Parikh, I., Srinivasan, V. & Patel, J. (2018). Estimation of the effect of Income Inequality on Human Development: A Cross Sectional Study. <https://repository.gatech.edu/bitstreams/d46ae0b1-9dbb-4b84-9abc-14d5a669d578/download>.
- Pehlivan, M. (2009). *Gelir dağılımı eşitsizliğine devletin müdahale araçları: Sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu örneği* [Yayımlanmamış uzmanlık tezi]. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Perotti, R. (1996). Growth, income distribution, and democracy: What the data say. *Journal of Economic Growth*, 1(2), 149-187.
- Pickett, K. E. & Wilkinson, R. G. (2015). Income inequality and health: A causal review. *Social Science & Medicine*, 128, 316-326.
- Piketty, T. (2014). Capital in the twenty-first century: a multidimensional approach to the history of capital and social classes. *The British Journal of Sociology*, 65(4), 737-747.

- Pirimoğlu, B. & Dağdemir, Ö. (1988). Türkiye'de planlı dönemin başlangıcından günümüze kadar gelir dağılımındaki gelişmeler. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 179-206.
- Pişkin, A. (2023). Bölgesel Kalkınmada Hukuk ve İnsani Gelişmişlik İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Analiz: Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu (CEMAC) Örneği. *Journal of Academic Opinion*, 3(1), 1-10.
- Rakıcı, C. (2008). *Gelir dağılımının düzenlenmesinde gelir vergisinin rolü: Türkiye örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ravallion, M., Ferreira, F. H. (2008). Global poverty and inequality: A review of the evidence. *World Bank Research Observer*, 23(2), 141-170.
- Ray, D. (1998). *Development economics*. Princeton University Press.
- Ray, D. (1998). *Development economics*. Princeton, US: Princeton University Press.
- Rodolfo, G. Z. (2011). *Society at a Glance 2011 OECD Social Indicators: OECD Social Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Sagar, A. D., & Najam, A. (1998). The human development index: a critical review. *Ecological Economics*, 25(3), 249-264.
- Samimi, P., & Jenatabadi, H. S. (2014). Globalization and economic growth: Empirical evidence on the role of complementarities. *PloS one*, 9(4), e87824.
- Sato, K. (1966). The neoclassical theorem and distribution of income and wealth. *The Review of Economic Studies*, 33(4), 331-335.
- Seccareccia, M., & Lavoie, M. (2016). Income distribution, rentiers, and their role in a capitalist economy: a Keynes–Pasinetti perspective. *International Journal of Political Economy*, 45(3), 200-223.
- Sen, A. (1984). *Resources, values and development*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Sen, A. (2000). A decade of human development. *Journal of human development*, 1(1), 17-23.
- Sen, B. (1995). Growth and poverty reduction: macroeconomic experience. *World Bank, Social Impact of Adjustment Operation*. Washington D.C.: World Bank, Operations and Evaluation Department.

- Sohag, K., Bamanga, U., & Alam, M. (2018). *Stata command for panel data analysis. Method*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13812.45444/1>
- Solt, F. (2008). Economic inequality and democratic political engagement. *American Journal of Political Science*, 52(1), 48-60.
- Stewart, F. (2000). Income distribution and development. *United Nations Conference on Trade and Development*. https://unctad.org/system/files/official-document/ux_tdxrt1d1.en.pdf
- Stiglitz, J. E. (2012). The price of inequality: How today's divided society endenlerse our future. New York, NY: W.W. Norton & Company.
- Stock, J. H. & Watson, M. W. (2020). *Introduction to econometrics*. Harlow, UK: Pearson.
- Stockemer, D. & Scruggs, L. (2012). Income inequality, development and electoral turnout: New evidence on a burgeoning debate. *Electoral Studies*, 31(3), 764-773.
- Sulistyowati, E., Sinaga, B. M. & Novindra, N. (2017). Impacts of government and household expenditure on human development index. *Jurnal Ekonomi dan Kebijakan*, 10(2), 412-428.
- Sylwester, K. (2000). Income inequality, education expenditures, and growth. *Journal of Development Economics*, 63(2), 379-398.
- Şahin, B., & Karaca, A. A. (2010). Kalkınma Modellerine Teorik Yaklaşımlar. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, (18), 41-52.
- Tanrıverdi, P. (2007). *Gelir dağılımı ve vergilerin gelir dağılımı üzerine etkileri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Tanzi, V. (1998). Fundamental determinants of inequality and the role of government. *IMF Working Paper*, WP/98/178.
- Thorbecke, E. & Charumilind, C. (2002). Economic inequality and its socio-economic impact. *World Development*, 30(9), 1477-1495.

- Topcu, Y. E. (2022). The comparative advantages in the wooden furniture industry: Does the export price matter? *Competitiveness Review*. DOI: <https://doi.org/10.1108/CR-03-2022-0045>
- Tribble Jr, R. (1999). A Restatement of the S-Curve Hypothesis. *Review of Development Economics*, 3(2).
- TÜİK (2011). *Gelir Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti*. <https://www.tuik.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2024).
- TÜİK (2024). *Gelir Dağılımı İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53711>, (Erişim Tarihi: 01.05.2024).
- Türk, İ. (2003). *Maliye politikası*. Ankara: Turhan Kitapevi.
- UNDP (1990). *Human Development Report*. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1990encompletenostats.pdf>, (Erişim Tarihi: 02.06.2024).
- UNDP (1998). *Human Development Report*. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1998encompletenostats.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.06.2024).
- UNDP (2001). *İnsani Gelişme Raporu*. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2001>, (Erişim Tarihi: 17.05.2024).
- UNDP (2011). *İnsani Gelişme Raporu*. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2011>, (Erişim Tarihi: 09.05.2024).
- UNDP (2015). *Human Development Report, Technical Notes: Calculating- the Human Development Indices - Graphical Presentation*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/insani-gelisme-raporu>, (Erişim Tarihi: 17.07.2024).
- UNDP (2020). *Human Development Report*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/tr/UNDP-TR-HDR-2020.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- UNDP (2021). *Human Development Report*. <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-2021-22>, (Erişim Tarihi: 20.06.2024).

- UNDP (2021). *Human Development Report*.
<https://hdr.undp.org/system/files/documents/2016humandevlopmentreport1.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- UNDP (2023). *Human Development Report*.
<https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Uysal, Y. (2007, Haziran). Gelir dağılımı türleri arasındaki ilişkiler bağlamında gelir dağılımının düzenlenmesine yönelik öneriler. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 248-292.
- Ünsal, E. (2005). *Makro iktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Wagstaff, A., & van Doorslaer, E. (2000). Income inequality and health: What does the literature tell us? *Annual Review of Public Health*, 21(1), 543-567.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011). *The spirit level: Why greater equality makes societies stronger*. New York, NY: Bloomsbury Publishing USA.
- Wilkinson, R. G., & Pickett, K. E. (2006). Income inequality and population health: A review and explanation of the evidence. *Social Science & Medicine*, 62(7), 1768-1784.
- Wooldridge, J. M. (2012). *Introductory econometrics: A modern approach*. Ohio, USA: South-Western Cengage Learning.
- Yar, F. (2015). Türkiye’de gelir dağılımı & yoksulluk. *Toplum ve Ekonomileri Çalışma Merkezi, Global Politika ve Strateji Analizi*, 2.
- Yücel, D. (2011). *Gelir dağılımı teorileri ve politikaları: Türkiyede gelir dağılımı-yoksulluk sorunu* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Zhang, R. (2014). *Two essays on the relationship between financial development and income distribution* [Yayımlanmamış doktora tezi]. University of Wisconsin-Milwaukee.
- Zor, A. (2020). İnsani gelişme endeksi ve Türkiye. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 38-52.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta öğrenimini İstanbul’da tamamladı. 2017 yılında girdiği Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümünden 2021 yılında mezun oldu. 2021 yılında Yalova Üniversitesi Ekonomi Bölümünde yüksek lisansa başladı.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

[1] Özkanca, H, “Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişme Endeksi Arasındaki İlişki: OECD Ülkeleri Örneği.” 5th International Eurasian Conference on Science, Engineering and Technology, Ankara, 26-28 Haziran 2024.

